

Ἔτος Β'.

ΕΝ ΣΜΥΡΝῃ 1874.

Φυλ. ΙΑ'.

**Ο ΝΟΣΤΟΣ ΤΟΥ ΟΔΥΣΣΕΩΣ
ΗΤΟΙ
ΤΗΣ ΟΔΥΣΣΕΙΑΣ Η ΕΝ ΤΩ
ΟΙΚΩ ΕΝΟΤΗΣ.**

Κύριοι.

Προσκληθεὶς παρὰ τοῦ ἀξιοτίμου συμβουλίου τοῦ Συλλόγου τὸν νενομισμένον κατὰ τὴν ἐπέτειον ταύτην ἡμέραν νὰ εἰπω λόγον καὶ ἀπὸ τῶν ναμάτων τῆς πολυχέυμονος κρήνης τοῦ ἀθανάτου τῆς Ἰωνίας ἀοιδοῦ ἀξίαν ν' ἀρυσθῶ τῆς παρούσης ὁμηγύρεως ὑπόθεσιν, ἔπαθον ὅ,τι ἀγύμναστον ὄμμα πρὸς τὸ πολὺ προσβλέψαν φῶς, ὅ,τι οἱ γυμνοὶς ὀφθαλμοῖς θέλοντες ν' ἀντιπαρέλθωσι πρὸς τοὺς δι' ἰσχυροτάτων τηλεσκοπίων ἀνερεινῶντας τῶν περιλαμπόντων ἡμᾶς ἀστέρων τὸ μέγεθος, καὶ ἐφοβήθην μήπως παρελθὼν

(ΟΜΗΡΟΣ ΦΥΛ. ΙΑ'.)

εὖοσμον τοῦ ποικιλωτάτου καὶ εὐθαλοῦς Ὀμηρικοῦ λειμῶνος κάλυκα ἐναπομείνω εἰς τι τῶν μερῶν ἐκείνων ἅπερ κοιμώμενος, ὡς λέγουσιν, ὁ δαιμόνιος ποιητὴς ἐποίησεν ὁμῶς δὲ ἐνθυμηθεὶς τοῦ Σωκράτους εἰπόντος, ὅταν τις ἐν τούτοις ἀγωνίζεται, οἷσπερ καὶ ἐπαιρεῖ, οὐδὲν μέγα δοκεῖν εὖ λέγειν (Πλ. Μεν. γ'), ἀνεθάρρησα διότι ἀληθῶς ὁ ἐν τῇ πατρίδι τοῦ Ὀμήρου καὶ ὑπὸ τὴν ὁμώνυμον στέγην περὶ Ὀμήρου λέγων, εἰ μὴ τὴν τοῦ ἐφεσίου τύχην ἐζήλωσεν, ἐξάπαντος εὐμενεὶς καὶ οὐδὲν ἀντιλέγοντας τοὺς ἀκρατάς ἔξει.

Ἀλλὰ διὰ τί τὸν Ὀμηρον καὶ πάλιν ἐν τοῖς Ὀμηρείοις ἔλαβον ὑπόθεσιν καὶ τί καλὸν εὐρὼν αὐτοῦ θαρρούντως νῦν παρέρχομαι; Ἄν σκοπὸς τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας εἶνε ἢ ἐπὶ γῆς ἐφικτὴ εὐδαιμονία, ἥτις ἐν κοινωνικῇ συμβιώσει μάλιστα ἐπιτυγχάνεται, καὶ ἂν ἐν τῷ κοινῷ ἔθνικῳ φρονήματι τὰ ἔθνη ἐδραιούμενα προάγονται, ὁ Ὀμηρος δικαίως πρῶτος δικιώματα εὐγνωμοσύνης τῶν αἰῶνων κέ-

κτηται, καὶ πρῶτος ἐπὶ τῶν διπλῶν γέγραπται τῶν μνημονευμένων ἰδρυτῶν τῆς ἡμετέρας ἐθνικῆς συστάσεως· διότι ὥσπερ ἐν παντὶ οἰκοδομῇ καὶ ἐν πάσῃ ἐπιστήμῃ καὶ τέχνῃ δὲν τιμῶνται τῶσον οἱ στεγάζοντες, οὐδ' οἱ συμπληρώσαντες καὶ τελειοποιήσαντες, ἀλλ' ὅστις πρῶτος τῆς οἰκοδομῆς τὸ σχέδιον συνέλαβε καὶ τύπον ἔδωκεν, καὶ οἵτινες τὰς πρῶτας τῶν ἐπιστημῶν ἀρχὰς ἀνεκάλυψαν, οὕτω καὶ ἐν τῷ ἐθνικῷ ἡμῶν βίῳ πολλοὶ μὲν πολλαχῶς εἰργάσθησαν πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ ἐδραίωσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, πολλοὶ ἐπότισαν καὶ ἐκαλλιέργησαν παντοιοτρόπως τὸ ἐθνικὸν ἡμῶν δένδρον, ἀλλ' οὐδεὶς πρὸ αὐτοῦ παρέστησεν οἶον ἔπρεπεν. Πρὸ τοῦ Ὁμήρου τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος φυλετικὸν βίον βιοῦν καὶ εἴ τι ἔπραξε που κοινῶς, ἀπαράτητον παρήλθεν ἢ μικρὸν ἐπὶ τὸν ὅλον τοῦ ἔθνους βίον ἐπενήργησεν· ἀλλ' ἀπὸ τούτου πάντες ἔλαβον τοῦ ἐθνισμοῦ αὐτῶν συνείδησιν, καὶ ἐν τῇ ποιήσει τούτου πάντες τῆς κοινῆς καταγωγῆς τὰ χαρακτηριστικὰ ἀνεύρισκον. Ὁ Ὅμηρος λοιπὸν εἶνε ὁ δημιουργὸς τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος τῆς ὑπὸ μὲν τῶν Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν ἀναπτυχθείσης καὶ κρατυθείσης, ὑπὸ δὲ τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τὴν Ἀσίαν διαδοθείσης, ἐκείνης ἥτις ἔτι καὶ νῦν τρέφει τοῦ λαοῦ τὸ φρόνημα, καὶ κρατύνουσα τὰς ἐθνικὰς πεποιθήσεις προάγει ἐπὶ τὰ κρείσσονα· αἱ δὲ ποιήσεις αὐτοῦ εἶνε οἱ πρῶτοι τοῦ μεγάλου Ἑλληνικοῦ δένδρου καρποί.

Ἀλλ' οἱ δεσμοὶ τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος οἱ συνέχοντες τοὺς λαοὺς εἶνε διττοί, πολιτικοὶ καὶ οἰκογενειακοί· διότι πατρίς καὶ οἶκος εἶνε τὰ δύο ἐπὶ γῆς ἀντικείμενα μεθ' ὧν συγγενᾶται καὶ συναποθνήσκει ὁ ἄνθρωπος· καὶ ἄνευ μὲν πατρίδος οὔτε σωτηρία οὔτ' εὐδαιμονία δύναται (1), ὁ δὲ οἶκος εἶνε ἡ βᾶσις τοῦ ἐθνικοῦ μεγαλείου, καὶ ἐν αὐτῷ καταφεύγουσι καὶ

ὑπὸ τὴν ἰδιωτικὴν χλαμύδα διχσώζονται πᾶσαι αἱ ἐθνικαὶ ἀρεταί, καὶ ἀπ' αὐτοῦ ἐξέρχεται τεθωρακισμένον τὸ ἔξωθεν πολεμούμενον καὶ ἐξησθενημένον ἐθνικὸν φρόνημα. Καὶ διὰ τῶν δύο λοιπῶν τούτων δεσμῶν συνέδεσε τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ὁ Ὅμηρος, ἐν μὲν τῇ Ἰλιάδι τὴν ἐθνικὴν ἐνότητα διαγράψας, ἐν δὲ τῇ Ὀδυσσεΐᾳ τὸν ἀπαραίτητον ἐν τῇ οἰκογενεΐᾳ δεσμόν. Ὁ Ὅμηρος πρῶτος παρέστησε τοὺς Ἑλλήνας ὁμοῦ πράττοντας ὡς ἔθνος (Ἀχαιοί, Δαναοί, Ἀργεῖοι) καὶ μέχρι λατρείας ἀνύψωσε τὴν *φίλην αἶηρ* καὶ τὸν οἶκον. Ἐν τοῖς ποιήμασιν αὐτοῦ ἀνευρίσκονται ὡς ἐν κατόπτρῳ εἴτε ἐθνικοὶ καὶ ἀτομικοὶ τοῦ Ἑλλήνος χαρακτῆρες καὶ ἐμβλέπονται αἱ ἀρεταὶ καὶ κακίαι, καὶ ἐν αὐτοῖς ὡς εἰς αἰώνιον κώδικα ἐνεγράφησαν ὁ, τε ἰδιωτικὸς καὶ δημόσιος βίος, αἱ ἀγοραί, τὰ μέγαλα, αἱ κλισίαι, ἡ τέχνη καὶ τὸ ἐμπόριον καὶ ἐν γένει πάντα μέχρι καὶ αὐτῶν τῶν προλήψεων. Οὗτοι εἶνε οἱ λόγοι δι' οὓς, τῶν Ὀμηρείων ἀγομένων, ὁμηρικὴ προβάλλεται ὑπόθεσις, καὶ δι' αὐτοὺς τούτους εὐκαιρον ἡγοῦμαι σήμερον ἐνταῦθα τὴν Ὀδύσειαν ἀνὰ χεῖρας λαβὼν νὰ ἐξηγήσω τοὺς ἐν αὐτῇ οἰκογενειακοὺς τῆς τότε ἐποχῆς χαρακτῆρας, ἐν οἷς καὶ ἡ ἐνότης τῆς Ὀμηρικῆς ταύτης ποιήσεως.

Περὶ οὐδενὸς πνευματικοῦ προϊόντος ἐγράφησαν ἢ ἐλέχθησαν τοσαῦτα ὅσα περὶ τῶν Ὀμηρικῶν. Τὸ σκότος τῶν αἰώνων τὸ συγκαλύπτει τὴν γένεσιν αὐτῶν καὶ τὸ μέγα ἐνδιαφέρον ὅπερ ἔλαβον ὅλοι αἱ γενεαὶ τῶν πεπολιτισμένων λαῶν εἰς οὓς τῶν μεγάλων ἀνδρῶν τὰ ἔργα ἀνήκουσιν (διότι οἱ μεγάλοι ἄνδρες εἶνε πάσης χώρας πολῖται καὶ τὰ ἔργα αὐτῶν εἶνε κοινὸν πάντων κληροδότημα), ταῦτα κατέστησαν τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη κοινὸν ἀνάγνωσμα καὶ εἰς τοσοῦτον ὑπέβηλον ἐλεγχον ὥστε καὶ περὶ τῆς ἀρχικῆς αὐτῶν γενέσεως καὶ ἐνότητος μεγάλοι ἡγέρθησαν διασταγμοί. Ἀλλὰ καίτοι ὅλων τῶν γενεῶν ἢ μέχρι τοῦδε πίστις δύναται

(1) Ξενοφ. Ἰέρ. ε, 3.

ἱκανὸν νὰ νομισθῇ τῆς ἀληθείας μαρτύριον, οὐχ ἥκιστα οἱ καιροὶ ἐκεῖνοι καὶ τὸ ἀρχικὸν τοῦ ποιήματος σχέδιον τρανότατα ὁμολογοῦσι τὴν μίαν διάνοιαν καὶ τὴν μίαν καρδίαν ἣτις ἐπενόησε τὸ δεύτερον τῶν ἐπικῶν ἀριστουργημάτων. Ὅθεν ἂν ὁ Ἀχιλλεὺς καὶ ἡ μῆνις αὐτοῦ εἴε τὸ σημεῖον, περὶ ὃ πᾶσα περιστρέφεται ἡ Ἰλιάς, ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ὁ νόστος αὐτοῦ εἴνε τῆς Ὀδυσσεΐας ἡ ὑπόθεσις καὶ ἂν ἐν ἐκείνῃ ὁ ποιητὴς ἠθέλησε νὰ παραστήσῃ τὴν ἀνάγκην ἐθνικῆς ἐνότητος, τὰ δεινὰ περιγράψας τῆς ἐριδος, ἐνταῦθα τὴν ἐκ τῆς ὁμονοίας καὶ ἀγάπης σωτηρίαν τοῦ οἴκου διδασκτικωτάτην ἐνόμισεν. Καὶ τοιαύτην τινὰ ἀληθῶς ποίησιν ἔπρεπε νὰ ποιήσῃ ὁ Ὅμηρος διότι ἡ Ἑλλὰς κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους καὶ μάλιστα τοὺς ἀμέσως μετὰ τὰ Τρωϊκὰ πολλὰς ὑπέστη δοκιμασίας καὶ ἐκινδύνευσε μετὰ τῶν λοιπῶν δῆώσεων καὶ τὴν ἐθνικὴν ἄγκυραν, τὸν οἰκογενειακὸν δεσμόν, ἄρδην ν' ἀπολέσῃ. Τὰς παραλίους πόλεις διήρπαζον πειραταί, αἱ δὲ πρὸς λείαν καὶ αἰχμαλωσίαν ἐπιδρομαὶ οὔτε ἀσυνήθεις οὔτε σπάνιαι ἦσαν. Παραδείγματα οὐκ ὀλίγα μαρτυροῦσι τοῦτο· ἡ Εὐρύκλεια π. χ. ἠγοράσθη αἰχμάλωτος ἀντὶ 20 βοῶν (1)· ὁ Εὐμαῖος ὡσαύτως ἠρπάγη ὑπὸ Φοινίκων ἐκ Σύρου μετὰ τῆς μητρὸς καὶ ἐπωλήθη τῷ Λαέρτῃ (2)· ὁ Μεσαύλιος ἠγοράσθη παρὰ Ταφίων πειρατῶν (ξ 453)· ἀλλὰ καὶ φόνοι οὐ σπάνιοι ἐγίνοντο καὶ πολλοὶ διὰ τοῦτο ἔφευγον τὰς πατρίδας. Ἐκ τοῦ Ἀργούς καταφεύγει ἐκείτης πρὸς Τηλέμαχον καὶ ἀποπλέει μετ' αὐτοῦ ὁ μάντις Θεοκλύμενος, ὁμόφυλον ἄνδρα φονεύσας (3)· ὁ Ὀδυσσεὺς πλάττει μῦθον πρὸς Εὐμαῖον ὅτι ἔφευγε τὴν πατρίδα Κρήτην φονεύσας τὸν υἱὸν τοῦ Ἰδομενέως· τοῦτο δὲ δὲν θά ἔπραττε, ἂν μὴ τὸ πρᾶγμα ἦν σύνηθες (4). Ἀλλ' ὁ θάνατος τοῦ Ἀγαμέμνονος, ἀλλ'

ἡ διαγωγή τῶν μνηστήρων καὶ ἡ ἀπόπειρα τοῦ δολοφονῆσαι τὸν Τηλέμαχον, ταῦτα καὶ πολλὰ ἄλλα δὲν εἴνε μαρτύρια ἀναρχίας καὶ ἀνωμάλου καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους; Πρὸς δὲ τούτοις πλείστοι περιήρχοντο ἀπὸ τόπου εἰς τόπον ἀργοί, ψεύδη πολλὰ διηγοῦμενοι καὶ πλανῶντες πρὸς πορισμόν· π. χ. ὁ Εὐμαῖος δὲν πιστεύει τὸν Ὀδυσσεά, διότι ἠπατήθη ἄλλοτε ὑπὸ Αἰτωλοῦ (1), καὶ ἡ Πηνελόπη διὰ τὸν αὐτὸν λόγον, πολλάκις ἐξαπατηθεῖσα, καὶ βλέπουσα τὸν ἄνδρα δὲν πιστεύει, ἀλλὰ ζητεῖ ἀψευδέστατα τῆς ταυτότητος μαρτύρια (2). Καὶ ἡ ἐπαιτεία δὲ διὰ ταύτην τὴν κατάστασιν κοινὴ τότε ἦτο· παρὰ τοῖς μνηστῆρσι πλὴν ἄλλων ἐπαιτεῖ ὁ ἄϊρος Ἴρος πρὸς ὃν ὁ Ὀδυσσεὺς ἐπάλαισεν (3)· ὁ Ὀδυσσεὺς ζητεῖ παρ' Εὐμαίου τὴν ἄδειαν ἵνα ἔλθῃ εἰς Ἰθάκην, εἰ κέν τις κοτύλῃν καὶ κύρκον ὀρέξας (4)· ὁ δὲ Τηλέμαχος ἐπιμαρτυρούμενος τοὺς Ἰθακησίους κατὰ τῶν μνηστήρων προτιμᾷ νὰ καταφάγῃσιν αὐτοὶ τὴν περιουσίαν, διότι τότε εἴνε βέβαιος ὅτι ἐπαιτῶν παρ' αὐτοῖς ἐδύνατο νὰ τὴν συνάξῃ (5). Ἡ Ἑλλὰς λοιπὸν πολυχρονίου ἐξεληθοῦσα πολέμου ἀπώλεσε πολλὰ τῶν ἠθῶν, μεθ' ὧν σχεδὸν καὶ τὴν οἰκογένειαν. Τὸ δὲ παράδειγμα τοῦ Ἀγαμέμνονος οἴκου δύναται νὰ δείξῃ πόσαι παρόμοιοι ἀνατροπαὶ οἴκων ἐγένοντο. Πλείστοι ὠφεληθέντες ἀπὸ τῆς μακρᾶς ἀπουσίας τῶν δεσποτῶν ἐζήτησαν νὰ καταλάβωσιν αὐτοὶ τὴν εὐδαιμονίαν ἐκείνων, καὶ ποῦ μὲν διὰ τῆς πειθοῦς, ποῦ δὲ διὰ τῆς βίας ἀπεπλάνησαν τὰς ἀσθενεστέρας καρδίας καὶ διήρπασαν τὰς οὐσίας (6). Πλείστοι ἐπανελθόντες ἀπὸ τῆς

(1) Ὀδ. ε, 427.—(2) ὁ, 403.—(3) ὁ, 224.—(4) ο. 260.

(1) ξ. 380.—(2) ξ. 425.—(3) ξ. 378.—(4) ρ', 42.—(5) β', 72. Πόσοι Ἴροι δὲν ἀσχημίζουσι σήμερον τὴν πατρίδα τοῦ Ὀμήρου, δικαιοματικῶς καὶ συστηματικῶς τὴν ἐπαιτεῖαν μετερχόμενοι. Ἀλλ' ἐλπίζωμεν ὅτι ἴσως ἐπιφανήσεται ποτε καὶ τῶν Ἰρων τούτων τιμωρὸς τις Ὀδυσσεὺς.—(6) λ. 363.

Τρωάδος ἢ εὖρον τὸν θάνατον ἐν τῷ κόλπῳ τῶν οἰκογενειῶν ἢ ἔφυγον μακρὰν τῆς πατρικῆς ἐστίας, κατειλημμένας εὐρόντες τὰς ἑαυτῶν ὑπ' ἄλλων. Τοιαύτη λοιπὸν τῆς Ἑλλάδος ἀνώμαλος κατάστασις ἦτο κατάλληλος καὶ ἔπρεπε νὰ ἐμπνεύσῃ τοιοῦτον ποίημα εἰς τὸν Ὅμηρον· διότι τὰ πνευματικὰ προϊόντα εἶνε κοινωνικῶν ἀναγκῶν ἀποτελέσματα. Οὕτω λοιπὸν διακειμένης τῆς Ἑλλάδος ὁ ἐθνικὸς ἡμῶν ποιητὴς ἐποίησε τὸ δεύτερον ἐπικὸν ἀριστούργημα, ἐν ᾧ ζωγραφίζει παράδειγμα οἰκογενειακοῦ δεσμοῦ καὶ ἐν ᾧ πάντες οἱ χαρακτῆρες διαγράφονται παλαίοντες κατὰ μυρίων κωλυμάτων καὶ δρῶντες ἕκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ κύκλῳ πρὸς διάσωσιν τοῦ οἴκου καὶ πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς ποθητῆς ἐνώσεως, ἥτις καὶ βραδέως γενομένη δὲν ἀφίνει αὐτοὺς ἀβραβεύτους. Ἰδωμεν δὲ ἤδη πῶς τὴν ιδέαν ταύτην ὁ ποιητὴς ἀνέπτυξε καὶ κατὰ τίνες νόμους διέπλασε τὴν ὕλην ἣν ὁ γόνιμος αὐτοῦ νοῦς συνέλαβεν.

Πρὸς ἐντελῆ καὶ ἀρμονικὴν παντὸς τεχνικοῦ δημιουργήματος ἐπεξεργασίαν ἀπαιτοῦνται δύο τινά, ἀκριβὲς καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν σύμφωνον διάγραμμα καὶ κατάλληλος τῶν μερῶν χρωματισμὸς καὶ διάθεσις. Τοῦτο καλεῖται ἐνότης καὶ ἐπιτυγχάνεται ἐν τῷ ἔπει διττῶς, πρῶτον μὲν διὰ τῆς στενῆς καὶ ἀναγκαίας ὅλων τῶν μυθευομένων συναφείας, ἔπειτα δὲ καὶ διὰ τοῦ προσήκοντος τῶν δρώντων προσώπων χαρακτηρισμοῦ. Ταῦτα λοιπὸν τὰ δύο ἀναγκαῖα πρὸς ἀπόδειξιν τῆς Ὀμηρικῆς ἐνότητος χαρακτηριστικὰ ἐξετάσωμεν ἐφεξῆς.

α) Ὑψίστη τῆς Ὀδυσσεΐας ιδέα εἶνε ὁ νόστος ἥτοι ἡ ἐπάνοδος τοῦ Ὀδυσσεὺς εἰς τὸν οἶκον. Δι' αὐτὸν καὶ ἐν αὐτῷ πάντα πράττονται. Θεοὶ καὶ ἄνθρωποι, ἀνὴρ καὶ γυνή, τέκνον καὶ οἰκέται, φίλοι καὶ ἐχθροί, φαινόμενα ἐπὶ γῆς καὶ ἐν Οὐρανῷ, πάντα συνεργάζονται εἰς τὸ ἔργον κατὰ τὴν προσήκουσαν ἑκαστον ταξιν καὶ χαρακτῆρα. Ὁ Ὅμηρος προέρχεται ἀπὸ τῆς

πίστεως ὅτι οἱ ἄνθρωποι εἶνε ὑπεύθυνοι τῶν ἰδίων πράξεων, αἱ δὲ δυστυχίαι ὅσας ὑποφέρουσιν εἶνε ἀποτέλεσμα τῆς παρακοῆς τῶν θεῶν νόμων καὶ παραγνωρίσεως, καὶ ὅτι τὸ μὲν θεῖον ἐπιζητεῖ παντοιοτρόπως πάντοτε τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' οὗτος παραγνωρίζων ταῦτα ἐπισπᾶται τὴν θεῖαν ποινήν. Τοῦτο ἀναπτύσσει ὁ Ζεὺς εὐθύς κατ' ἀρχὰς ἐν τῷ συμβουλίῳ τῶν θεῶν·

οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ

σφῆσιν ἀτασθαλίῃσιν ὑπέρμερον ἄλγε' ἔχουσιν (ἀ. 34).

διὰ τοῦτο ἡ Ἀθηνᾶ ζητεῖ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Ὀδυσσεὺς, καὶ τῶν μεγίστων ἐκσώζει κινδύνων διὰ τοῦτο δὲ καὶ τῶν δρώντων προσώπων τὰ μὲν συμπράττουσι προάγοντα, τὰ δὲ ἀντιπράττουσι κωλύοντα τοῦ μύθου τὴν πρόοδον. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἀπερχομενός τῆς Τρωάδος φέρει μὲν τὴν ἁμαρτίαν δι' ἣν πάντες οἱ Ἕλληνες εἰς πλάνην κατεδικάσθησαν (ἐ. 408), ἀλλὰ καὶ τὴν ἐλπίδα ταχέως ἰλασμοῦ, ὃν ἡ πρὸς τοὺς θεοὺς εὐσέβεια καὶ ἡ πνευματικὴ αὐτοῦ ὑπερογὴ πολὺ δίκαιον καθιστῶσιν (κ. 65). Ἀλλ' ὅμως συμβαίνει τὸναντίον· ὅσον αἱ ἁμαρτίαι αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἐταίρων πολλαπλασιάζονται, τοσοῦτον ἔνοχοι καθίστανται καὶ τῆς πατρίδος μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀπομακρύνονται, μέχρις οὗ ἱκανοποιηθεῖσα ἡ προσβληθεῖσα θεότης ἀφίησιν γυμνὸν καὶ μόνον ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τῆς πατρίδος τὸν μετὰ πολλῶν ἀνδρῶν καὶ πλοίων ἀπελθόντα καὶ δοξασθέντα ἐν ταῖς μάχαις. Καὶ ἀγωνίζεται μὲν προκινδυνεύων ἵνα ἐπαναγάγῃ εἰς τὴν πατρίδα οὗς παρ' αὐτῆς ἔλαβε καὶ ἐκσώζει πολλαχόθεν αὐτούς, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἀπειπὼν διασώζεται μόνος, μηδὲν περὶ τῶν ἐταίρων δυνηθεὶς νὰ πράξῃ. Οὕτω κατὰ πρῶτον εὐθύς ἀπὸ τῆς Τρωάδος προσωρμίσθησαν εἰς τὴν Ἰσμαρον καὶ διήρπασαν αὐτὴν καὶ ἐδύναντο ἀβλαβῶς νὰ ἀπέλθωσιν κατὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ Ὀδυσσεὺς, ἀλλὰ δὲν ὑπήκουσαν καὶ παρεδόθησαν εἰς τὴν μέθην·

τότε δη γὰ κακὴ Διὸς αἴσα παρέστη, καὶ ἐπελθόντες οἱ Κίκονες ἀπώλεσαν ἔξ ἀφ' ἐκάστης νηὸς, τουτέστι 72 (ι. 40). — Ἐντεῦθεν ἐπήγειρεν ἐπ' αὐτοὺς ὁ Ζεὺς βορρῶν, ὅστις παρεπλάνησεν εἰς τὰ βόρεια τῆς Ἀφρικῆς παράλια, εἰς τὴν χώραν τῶν Λωτοφάγων, ἔνθα φαγόντες τοῦ λωτοῦ δὲν ἤθελον νῆ ἐπανελθῶσι· διότι ἡ ἡδύτης ἦν τοιαύτη, ὥστε ἐπελάθοντο τοῦ νόστου. Ὅθεν δεδεδεμένους ἀπάγει αὐτοὺς ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ἐσπυεσμένως ἀπῆλθε, μήπω τις λωτοῖο φαγὼν νόστοιο λάθηται (ι, 88).

Καὶ τῷ ὄντι αἱ ζωῶδεις ἡδοναὶ ἔχουσι τοιοῦτον δέλεαρ, ὥστε ἀναισθήτους καθιστῶσι τοὺς εἰς αὐτὰς παραδεδομένους. Πόσοι δὲ δὲν εἶνε τοιοῦτοι μέχρι σήμερον λωτοφάγοι, οἵτινες τὸ ἄνθινον εἶδαρ ἔδοκτες ἐπιλανθάνονται ἑαυτῶν! ἀλλὰ ποῦ Ὀδυσσεὺς ἵνα ἐρύσας δέσῃ ὑπὸ ζυγῇ; (ι, 99).

Ἀπὸ τῆς χώρας τῶν ἡδονῶν ἐρρίφθησαν εἰς τὴν γῆν τῶν ἀθεμίστων καὶ ὑπερφιάλων Κυκλώπων. Ἐνταῦθα πρῶτον ὑπεβλήθη ὁ Ὀδυσσεὺς εἰς τὴν μεγίστην τῶν δοκιμασιῶν, ἀφ' ἧς ἐσώθη μὲν μετὰ μικρᾷ ζημίας, ἀπολέσας ἔξ τῶν ἐταίρων, ἀλλ' ἠθικῶς πολὺ κατέπεσεν· διότι ἐντεῦθεν ἐξηγέρθη ἐπ' αὐτὸν τοῦ ἐνοσίχθονος ἡ ὀργή καὶ προώριστα ἡ τιμωρία καὶ ἐξιλέωσις αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἐταίρων. Διότι ἐξελθὼν τοῦ σπηλαίου δὲν ἀρκεῖται εἰς ἡν ἔλαβε παρὰ τοῦ Κύκλωπος τιμωρίαν ἐκτυφλώσας αὐτόν, οὐδὲ φαίνεται κύριος ἑαυτοῦ. Ἡ ἐκδίκησις δὲν ἔχει ὅρια· ἀλαζονευόμενος δὲ καὶ ἐγκαυχώμενος λέγει·

Κύκλωψ, αἶ κεν τίς σε καταθνητῶν ἀνθρώπων
ὀφθαλμοῦ ἔρηται ἀεικελίην ἀλαωτὴν
φάσθαι Ὀδυσσῆα πτολιπόρθιον ἐξαλα-
ῶσαι
υἱὸν Λαέρτου Ἰθάκῃ ἐνὶ οἴκῳ ἔχοντα
(ι, 503).

Καίτοι δὲ ὁ Κύκλωψ ἀνέχεται τὸ πάθημα, ὡς εἰμαρμένον αὐτῷ καὶ προβάλλει συμφιλίωσιν, ὁ Ὀδυσσεὺς δὲν πράυνεται,

ἀλλὰ τοσοῦτον παραφέρεται ὥστε καὶ τὸν πατέρα ἐκείνου τὸν Ποσειδῶνα ὑβρίζει εἰπὼν ὅτι οὐδὲ ὁ ἐνοσίχθων θέλει τὸν θεραπεύσει·

αἶ γαρ δὴ ψυχῆς τε καὶ αἰῶνος σὲ δυνάμην
εὖνιν ποιήσας πέμψαι δόμον Ἀἰδοῦ εἴσω·
ὥς οὐκ ὀφθαλμὸν γ' ἰήσεται οὐδ' ἐνοσίχθων (ι, 522).

Τότε ὁ Κύκλωψ ἀγανακτήσας ἐδέηθη τοῦ Ποσειδῶνος ἵνα μὴ ἐπανελθῇ ὁ Ὀδυσσεὺς εἰς τὴν πατρίδα, ἡ τοῦλάχιστον, ἐὰν εἶνε πεπρωμένον, μετὰ πολὺν χρόνον κακὸς κακῶς, ἀπολέσας ὕλους τοὺς ἐταίρους καὶ ἐπὶ ξένης νεώς, εὐρῶν παθήματα ἐν τῷ οἴκῳ· καὶ ὁ θεὸς τῆς θαλάσσης ὑπήκουσεν αὐτοῦ. Οὕτω λοιπὸν τίνει δίκην τῆς ὕβρεως καὶ ἀλαζονείας πρὸς τὸν θεὸν τῶν θαλασσῶν, οὗ τὸν υἱὸν ἀπετύφλωσε καὶ τὴν ἰσχὺν περιεφρόνησεν· ἀλλὰ καὶ ὁ Κύκλωψ ἀποτυφλοῦται διότι παρεβίασε τὰ δίκαια τῆς ξενίας καὶ ἠγήσατο ἑαυτὸν καὶ τῶν μακάρων φέρτερον (ι, 475, 273).

Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἡ εὐμένεια τῶν θεῶν δὲν ἐγκαταλείπει· αἱ ἀρεταὶ αὐτοῦ ἦσαν εἰσέτι ἀνώτεραι τῶν ἀμαρτημάτων, μόνος δὲ τῶν θεῶν ὁ Ποσειδῶν ἀσπερχὲς μετέειπεν αὐτῷ. Ὅθεν Αἰόλος ὁ θεὸς τῶν ἀνέμων εἰς οὗ τὸ κράτος κατέφυγεν ἐδέχθη εὐμενῶς αὐτοὺς καὶ δῆσας ἐντὸς ἀσχοῦ τοὺς ἀνέμους ἀπέπεμψεν ἐνδυκέως. Ἦθελαν δὲ φθάσει ἀσκηθεῖς εἰς τὴν πατρίδα· ἀλλ' ὅτε ἐπλησίασαν καὶ ἔβλεπον τὰ καιόμενα πυρά, ὁ μὲν Ὀδυσσεὺς καταθαρρήσας ἀπεκοιμήθη, οἱ δὲ ἐταῖροι φθονήσαντες ὅτι πᾶσι φίλος καὶ τίμιος ἦν ἀνθρώποις, ὧν τιμῶν τὴν πόλιν ἔκηται καὶ ὅτι πολλὰ κειμήλια ἄγεται καλὰ ληΐδος, αὐτοὶ δὲ οἴκαδε πορεύονται κενεὰς ἔνν χεῖρας ἔχοντες (κ, 40), λύουσι τὸν ἀσκὸν καὶ οἱ ἀνεμοὶ ἐξέρχονται. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἐξυπνᾷ καὶ ἰδὼν τὸ γενόμενον ἀπελπίζεται καὶ θέλει νῆ ριφθῇ εἰς τὴν θάλασσαν, ἀλλὰ μεταγνοὺς κατεκλίνθη καλυφθεὶς καὶ ἀφῆκε τὸ πλοῖον

εἰς τὴν φορὰν τῶν ἀνέμων, ἕως οὐ ἐπ-
ανῆλθεν εἰς τοῦ Αἰόλου, ὅστις ἀποπέμ-
πει αὐτοὺς ἤδη ὡς ἐχθροὺς τῶν θεῶν (1).
Οὕτω λοιπὸν ὁ φθόνος τῶν ἐταίρων καὶ
ἡ ῥαθυμία καὶ ἀπελπισία τοῦ Ὀδυσσεύος
ἐν ᾧ οὐκ ἔδει ἀπομακρύνουσιν αὐτοὺς τῆς
ἡδὴ φαινομένης πατρίδος· ἄσάν με ἐταῖροι
κακοὶ καὶ σχέτλιος ἕπρος (κ, 52), λέ-
γει αὐτὸς ὁ Ὀδυσσεὺς πρὸς τὸν Αἰόλον.
Τοιοῦτος δυστυχῶς συνήθως ὁ ἄνθρωπος·
ὑποτάσσεται μὲν τῷ προέχοντι, ἀλλ' ἀνα-
γνωρίζει τὴν ἀνάγκην ὑποταγῆς καὶ συνε-
νοήσεως μόνον ἐν κινδύνῳ· παρελθόντος
δὲ τούτου συμπαρέρχεται καὶ ἡ συναί-
σθησις τῆς ἀξίας καὶ τοῦ καθήκοντος·
φθόνος δὲ καὶ πικρὰ ἀχαριστία συνήθως
ἀνταμείβει τὴν εὐεργετήσασαν χεῖρα. Οὐ
μὲν ἀλλὰ παρατηρητέον ὅτι ἀγρυπνοῦντες
καὶ προσέχοντες κτῶνται καὶ φυλάττου-
σι τὰ ἀγαθὰ οἱ ἄνθρωποι, νυστάζοντες
δὲ καὶ καταμαλακιζόμενοι ἀπολλύουσιν
ἐν στιγμῇ χρόνου ὅσα μετὰ πολλῶν πόνων
καὶ ἐν πολλῷ ἐξεπονθήσαντο.

Μετὰ ταῦτα ἐπέρχεται κατ' ἀναγκάιν
τῆς ἀναρχίας συνέπειαν ἢ ἐν τῇ χώρᾳ τῶν
Λαιστρυγόνων ἀπώλεια ὅλων τῶν νεῶν,
πλὴν τῆς ἐφ' ἧς αὐτὸς ἐπέβαινε· διότι
προσορμισθέντες ἐντὸς στενοτάτου λιμε-
νίσκου ἀπρονοήτως, ἔλαβον τάχιστα ἐλε-
εινὸν θάνατον ὑπὸ τῶν ἀνθρωποφάγων
καταίκων, σωθέντος μόνου τοῦ Ὀδυσσεύος
μετὰ τῆς νεῆς ἐκτὸς ὄντος. Ἀλλὰ καὶ
ἐν τῇ νήσῳ τῆς Κίρκης ἐνθα κατ' ἀνάγκην
ἀπέβησαν οὐ μικρὸν κίνδυνον διέφυγον.
Ἡ θεά, λέγει ὁ ποιητής, θέλουσα νὰ λη-
σμονήσῃ τῆς πατρίδος ἐπότηζε λυγρὰ
φάρμακα τοὺς ἐταῖρους τοῦ Ὀδυσσεύος
καὶ μετέβαλεν εἰς χοίρους. Ἀπὸ δὲ τοῦ

(1) Ἐρρ' ἐκ νήσου θάσσαν, ἐλέγχιστε ζω-
όντων (λέγει τῷ Ὀδυσσεὶ Αἰόλος)
οὐ γάρ μοι θέμις ἐστὶ κοιμίζεμεν οὐδ' ἀπο-
πέμπειν
ἄνδρα τὸν ὅς κε θεοῖσιν ἀπέχθεται μακά-
ρῃσιν·
ἔρρ', ἐπεὶ ἀθανάτοισιν ἀπεχθόμενος τόδ'
ἰκάνεις!

κινδύνου τούτου σωθεῖς ὁ Ὀδυσσεὺς συμ-
βουλῇ τοῦ Ἑρμοῦ, διέσωσε καὶ τοὺς ἄλ-
λους. Τὴν μεταμόρφωσιν ταύτην ὀρθότατα
ὁ Μ. Βασίλειος ἐρμηνεύει ὡς τὴν ἐσχάτην
ἠθικὴν τοῦ ἀνθρώπου διαφθοράν, καθ' ἣν
ὁμοιότατος τῷ χοίρῳ γίγνεται (Παραίν.
πρὸς τοὺς νέους). Καὶ ἀληθῶς οὐδεμία κα-
τάστασις εἶνε χειρότερα τῆς ἠθικῆς κα-
ταπτώσεως ἐκείνων οἵτινες παραδοθέντες
εἰς τὴν τρυφὴν ἐπιλανθάνονται τῆς πα-
τρίδος. Ἀλλὰ παρὰ τῇ Κίρκῃ μένων ὁ
Ὀδυσσεύς, καίτοι ἐνετέταλτο αὐτῷ ὑπὸ
Ἑρμοῦ νὰ μὴ παραδοθῇ εἰς τὰ ἀπατηλὰ
τῆς νύμφης θέλγητρα καὶ μὴ ἀποδυθῇ τὴν
ἀρετὴν, ἵνα μὴ ἀπογομνωθέντα θείῃ κα-
κὸν καὶ ἀνήγορα (κ, 273), ἂν καὶ ἡ ψυ-
χὴ αὐτοῦ ἔμεινε τὸ πρῶτον ἀκήλητος καὶ
ἀθελκτος (328), ὅμως ἐπιλαθόμενος κατ'
ὀλίγον τῆς πατρίδος ἔμεινεν ἐν ἔτος, καὶ
μόνον ὑπὸ τῶν ἐταίρων ἐξελεγχθεὶς συν-
ῆλθεν εἰς ἑαυτὸν καὶ ἀπεφάσισε ν' ἀνα-
χωρήσῃ. Ἀλλ' ἡ διαμονὴ αὕτη ἐν τῷ
τόπῳ τῶν ἡδονῶν ἔμελλε πικρότατα νὰ
ἐξαγνισθῇ· ἔμελλεν ἕνεκα τούτου νὰ κα-
ταβῇ εἰς τὸν "Ἄδην ζῶν καὶ νὰ ἴδῃ τὰς
σκιάς τῶν ἡρώων καὶ τῆς μητρὸς ἵνα ἀνα-
λάβῃ θάρρος καὶ ἀντιπαλαίσῃ πρὸς τοὺς
μεγάλους κινδύνους, οἵτινες τὸν περιέ-
μενον καὶ τῷ προηγέθησαν. Ὁ Ὀδυσ-
σεὺς ἔχυσε πικρὰ δάκρυα, ἀλλ' οὐδὲν κα-
τώρθωσε· διότι τὰ μεγάλα ἀμπλακήματα
μεγάλας ἔχουσι τὰς ποινὰς καὶ πικρὰν
ἀποτίουσι τὴν μετάνοιαν (κ. 473). Ἐν
τῷ "Ἄδῃ ἔμαθε τὰ περὶ τοῦ οἴκου καὶ
ἀνεκτήτατο ἱκανὸν θάρρος, ἵν' ἀντιστῇ
πρὸς τὰς Σειρήνας, τὴν Σκύλλην καὶ Χά-
ρυβδιν· ἀλλὰ συνάμα ἔμαθε παρὰ τοῦ
ἀλαοῦ μάντεως Τειρεσίου αὐτὸς καὶ οἱ
ἐταῖροι ὅτι ἀπηγορεύετο αὐτοῖς νὰ φά-
γωσι τὰς ἐν τῇ νήσῳ τοῦ Ἥλιου βοῦς
ἐπὶ ποινῇ τοῦ νὰ μὴ ἐπανέλθωσιν οἴκαδε
(λ. 100). Ὁ Ὀδυσσεὺς βιαζόμενος νὰ
προσορμισθῇ εἰς αὐτήν, ὑπεχρέωσε δι'
ἔρκου πάντας τοὺς ἐταῖρους ὅτι δὲν θέ-
λουσιν ἐγγίσει τῶν προβάτων καὶ τῶν
βοῶν τοῦ Ἥλιου· ἀλλὰ μετὰ ἓνα μῆνα μὴ

δυνάμενοι νὰ κρατήσωσιν ἑαυτῶν, παρέ-
 θησαν τὸν ὄρκον· ἀλλὰ μόνον ἔξ ἡμέρας
 ἔφαγον, τὴν δὲ ἐβδόμην βληθέντες ὑπὸ
 κεραυνοῦ τοῦ Διὸς εὖρον τὸν θάνατον ἐν
 τοῖς κύμασιν (μ. 235 — 248)· ἐσώθη δὲ
 μόνος ὁ Ὀδυσσεύς ἐπιβάς ἐπὶ τῆς τρύπιος
 μετὰ 9 ἡμέρας εἰς τὴν νῆσον τῆς Καλυ-
 ψοῦς (μ. 325...). ἑπτὰ ἔτη ἔμεινεν ἐν-
 ταῦθα ἄκων, ἕως ἂν ἐξιλεώσῃ τὴν θεῖαν
 ὀργὴν καὶ ἀποφασισθῇ ἡ ἐπάνοδος. Τοιοῦ-
 τόν τινα ἀναγκαῖον δεσμόν ἔχουσιν αἱ
 πλάναι καὶ τὰ παθήματα τοῦ Ὀδυσσεύς
 πρὸς τὴν ἀρχικὴν τῆς Ὀδυσσεύς ιδέαν
 καὶ ἐνότητα. Εἶνε τιμωρία καὶ ἐξιλέωσις
 τῆς περιωρισθείσης θεότητος, εἶνε ἀπο-
 τέλεσμα παρακοῆς θεῖας ἐντολῆς καὶ δι'
 αὐτὴν τιμωρία. Ἀλλ' αἱ πλάναι αὗται
 τοῦ Ὀδυσσεύς, ἡ τιμωρία τοῦ ἀνδρὸς τοῦ
 πολλὰ διὰ τὴν θεῖαν ὀργὴν ὑποστάντος
 δὲν ἔχει ἄρά γε τινὰ ὁμοιότητα πρὸς
 τὴν παράθεσιν τοῦ πρωτοπλάστου καὶ
 τὴν τιμωρίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους; Ἡ
 ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου κατ' ἀμφοτέρας τὰς
 παραδόσεις ἐξαρτᾶται ἀπὸ τῆς τηρήσεως
 ἐνός, ἥτοι ἀπὸ τῆς ἀποχῆς τροφῆς, καὶ
 ὁ ἀκρατὴς λογίζεται παραβάτης καὶ ἀπο-
 θνήσκει. Ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ ἡ παράθεσις
 γίνεται δι' ἀλαζονείαν καὶ ἀκрасίαν, καὶ
 ἐν τῇ Ὀδυσσεύς ὁ μὲν Ὀδυσσεύς τιμω-
 ρεῖται δι' ὑπερηφάνειαν καὶ ὕβριν πρὸς τὸν
 Ποσειδῶνα, οἱ δὲ ἑταῖροι δι' ἀκрасίαν.
 Ἡ ταυτότης λοιπὸν αὕτη τῆς διηγήσεως
 περὶ τῆς ἀνθρωπίνης τύχης σωζομένη εἰς
 δύο ἀρχαιοτάτα γραπτὰ διαφόρων λαῶν
 μνημεῖα εἶνε τυχαία;

Τοιαύτην δὲ οὐ μόνον τὰ μεγάλα γε-
 γονότα ἔχουσι συνάφειαν, ἀλλὰ καὶ καθ'
 ἕκαστον τῶν μερῶν ἀρμοδιώτατα συμ-
 βάλλουσι πρὸς τὴν ἐνότητα, ὅπως οἱ διά-
 φοροι λίθοι καὶ τὰ ἀνάγλυφα πρὸς τὴν
 στερεότητα καὶ ὡραιότητα καλλιτεχνικοῦ
 οἰκοδομήματος. Καὶ ὥσπερ ἐν ἐκείνῳ ὅσον
 ἐπισταμένως τις ἐρευνᾷ τὰ μέρη θαυμά-
 ζει τοῦ ἀρχιτέκτονος τὸ σχέδιον, οὕτω
 καὶ ἐνταῦθα. Ἡ ἐμφάνισις τῆς Ἀθηνᾶς
 εἰς Ἰθάκην, ἡ μετὰθεσις τοῦ Τηλεμάχου

εἰς Πύλον καὶ Σπάρτην, ὁ ἰκέτης Θεοκλύ-
 μενος ἐξ Ἀργούς, ἡ ἀπόπειρα τῶν μνη-
 στήρων, ὁ ἐπαίτης Ἴρος, κλπ. πάντα
 ταῦτα συγκρουόμενα φέρουσι καταλλή-
 λως πρὸς τὸ τέλος· μάλιστα δὲ ἐφ' ὅσον
 ἐγγίζει ἡ καταστροφή συσπειροῦνται ἀλ-
 λεπάλληλα πρόσωπα καὶ γεγονότα καὶ
 ὁ ἀναγνώστης γίνεται ἀνυπόμονος. Ὁ Τη-
 λεμάχος ἀδιάφορος μένων πρότερον, μετὰ
 τὴν ἐκ Πύλου ἐπάνοδον ἀποκτᾷ φρόνημα
 καὶ διατάττει· ἡ Πηνελόπη πρότερον ἀό-
 ρατος ἐν τῷ ὑπερφῶ μένουσα, καταβαίνει
 νῦν πρὸς τοὺς μνηστῆρας χάριν τοῦ υἱοῦ
 καὶ ἐντέχνως πάνυ ἀπαρνεῖται τὸν γά-
 μον, μεμνημένη δὴθεν τῶν τελευταίων
 τοῦ ἀνδρὸς ἐντολῶν (σ. 260). Ὁ Ὀδυσ-
 σεύς παρελθὼν ὡς ἐπαίτης βάλλεται καὶ
 ὕβριζεται ἐν τῷ ἰδίῳ οἴκῳ καὶ ὑπομένει
 βλέπων τὴν μὲν γυναῖκα κλαίουσαν καὶ
 θρηνοῦσαν ὑπὲρ αὐτοῦ, τοὺς δὲ δούλους
 καὶ θεραπαίνας ὕβριζούσας καὶ γελώσας.
 Ἡ καρδία του ἠγανάκτησεν ἐπὶ τούτοις,
 ἀλλὰ συνέστειλε τὴν ὀργὴν εἰπὼν·

τέτλαθι δὴ καρδίῃ καὶ κύντερον ἄλλο
 ποτ' ἔτλης (κ. 48).

Ἀλλ' ὁ πιστὸς γέρον κύων, τὸ σύμβολον
 τῆς πίστεως καὶ ἀγάπης, ὅστις πρὸ τῆς
 θύρας ἐπὶ τῆς κοπρίας ὑπὸ γῆρας κατα-
 κείμενος ἀναγινώρξει τὸν κύριον μετὰ
 εἴκοσιν ἔτη ἐπανελθόντα καὶ ἐκπνέει πα-
 ρευθὺς κινήσας τὰ ὦτα καὶ τὴν οὐρὰν
 μικρόν, οὗτος δὲν κινεῖ εἰς συμπάθειαν,
 ὅπως ἐξέβαλεν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ
 Ὀδυσσεύς τὰ δάκρυα; (ρ. 300 — 325)
 Πάντα καὶ τὰ ἐλάχιστα σημεῖα περιέρ-
 γως ἐξετάζονται καὶ ἐρμηνεύονται· ἡ ἐκ-
 κλειψὶς τοῦ Ἡλίου ἥτις συνέπεσε πρὸς
 τὴν ἐπάνοδον τοῦ Ὀδυσσεύς (ύ. 356 —
 ξ. 463 στ'. 307)· ὁ πταρμός τοῦ Τη-
 λεμάχου (1) (ρ'. 541), ὁ κεραυνὸς τοῦ
 Διὸς ὃν ἐξηγεῖ γυνὴ ἀλετρίς (ύ. 404), οἱ
 οἶωνοι οἱ ἐμφανισθέντες τοῖς μνηστῆρσι
 (ύ. 242), οἱ ὑπ' αἵτου σπαραχθέντες καθ'

(1) Ὁ πταρμός ἐτι καὶ σήμερον ἐρμηνεύεται
 ὡς ἀνάμνησις παρά τινος.

ὑπνους εἴκοσι χῆνες (τ'. 536), πάντα τῶν μνηστῆρων τὴν ἀπώλειαν προμηνύουσιν. Ἐν γένει καὶ πρόσωπα καὶ γεγονότα οὕτω μετ' ἀλλήλων δρῶσιν ὥς ἀντιπαλαίοντα συμπεπυκνωμένα στοιχεῖα, ἐξ ὧν καταγίς καὶ καταστροφή προμηνύεται. Παντες ἀκουσίως βιάζονται εἰς ἀντίδρασιν, οἷον προσώμενοί τι γενησόμενον. Κύριοι καὶ δοῦλοι ἀντεπεξέρχονται κατὰ μικρὸν μέχρις οὗ ἐπιγίγνεται ἡ καταστροφή καὶ ἡ ἀναγνώρισις. Ἐν ταύτῃ δὲ ὁ ποιητὴς οἷον συμπληρῶν τὸ θαυμαστὸν τῶν γεγονότων μεταβάλλει καὶ τῶν στοιχείων τὴν τάξιν. Ἡ Πηνελόπη δηλ. ἀνελπίστως ἀνγκυωρίσασα τὸν ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη περιμενόμενον σύζυγον περιεπλέχθη περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ καὶ ἤθελε καταλάβει ἡ ἡμέρα οὕτω περιεπτυγμένους καὶ κλαίοντας ἀμφοτέρους ὑπὸ συγκινήσεως, ἂν μὴ ἡ Ἀθηνᾶ ἐκώλυε τὴν Ἡῶ νὰ ζεύξῃ τοὺς ὠκύποδας ἵππους καὶ ἡ νύξ ἐγένετο μείζων παρὰ τὸ σὺνήθεσ (1). Τὸ μέγεθος τῆς συζυγικῆς ἀγάπης καὶ ἀφοσιώσεως θέλων νὰ παραστήσῃ ὁ ποιητὴς, εὐχαριστεῖται παρατείνας τὴν νύκτα. Καὶ ἀληθῶς τοιαύτη ὑπερφυσικὴ ἱκανοποίησις ἔπρεπε νὰ δοθῇ εἰς ὑπεράνθρωπον ἀρετήν. Τούτῳ φύσει ὁ ἄνθρωπος χαίρει πιστεύων· διότι εἰθισμένος εἰς τὴν ἀδυναμίαν καὶ ἀνθρωπίνην φαυλότητα δὲν δύναται νὰ μὴ θαυμάσῃ καὶ ἀποδώσῃ εἰς ὑπερφυσικὴν ἐνέργειαν δυνάμεις ἀνωτέρας τοῦ συνήθους καὶ εὐχαριστεῖται πιστεύων μᾶλλον εἰς τὰ ὑπὲρ φύσιν ἢ ἀρνούμενος. Διὸ αἱ ἀρχαιόταται πάντων τῶν ἐθνῶν θρησκευτικαὶ πεποιθήσεις ἀγαπῶσι καταβιβάζουσαι τοὺς θεοὺς ἐπὶ γῆς συνεχῶς καὶ ἐνεργοῦντας ἐπὶ γῆς παράγουσαι. Τελευταῖον τὰ διάφορα ἐπινοήματα ἃ περ αἰέποτε ὁ ποιητὴς ἀντιτάσσει νεώτερα, οἷον ὁ ἀπροσδόκητος τῆς παραδόσεως τοῦ τόξου τρόπος, ἡ ἐπιστροφή τοῦ Τηλεμάχου πρὶν ἰδῇ τὸν Νέστορα καὶ ἄλλα, ταῦτα ἐν τῷ μύθῳ μετὰ τῶν προσώπων,

(1) Παραπλήσιον ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ μηκύνας τὴν νύκτα, ἵνα κατατροπώσῃ τοὺς ἐχθρούς.

συμπλεκόμενα τέρπουσι καὶ κατέχοντα τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστου πάντοτε ἀκμαῖον μαρτυροῦσιν ὅτι τὰ μέρη τοῦ ποιήματος πάντα προσηκόντως ἐποιήθησαν καὶ συνδέονται πρὸς τὸ ἀρχικὸν σχέδιον καὶ τὴν τοῦ ὅλου ἐνότητα. Ἰδωμεν δὲ δεῦτερον πῶς κατὰλληλος γίγνεται ἡ περιγραφή καὶ ὁ χαρακτηρισμὸς τῶν προσώπων διὰ τὴν ἐνότητα ταύτην τοῦ ποιήματος.

β'.) Ἡ Ὀδύσσεια δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς μέγα καὶ περιπαθέστατον δράμα, ἐν ᾧ διὰ θαυμασίων χρωμάτων ζωγραφοῦνται τῶν δρώντων προσώπων οἱ χαρακτῆρες μετὰ τερπνοτάτων ἐπεισοδίων. Καὶ πρωταγωνιστεῖ μὲν Ὀδυσσεύς, δευτεραγωνιστοῦσι δὲ Πηνελόπη, Τηλέμαχος καὶ οὐκέτι, ἀντιπράττουσι δὲ οἱ μνηστῆρες καὶ τὰ διαφορὰ κωλύματα ὅσα ἡ προσβληθεῖσα τῶν θεῶν δυσμένεια ἐκασταχοῦ ὑπεγείρει. Καὶ ὁ μὲν Ὀδυσσεὺς εἶνε ὁ πολύτροπος ἀνὴρ, ὃς εἰς τὴν θείαν ὑποπεσὼν ὀργὴν πολλὰς μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τρωάδος ὑπέστη πλάνας, ἀργύμενος ἦν τε ψυχὴν καὶ νόστον ἐταίρων, εἶνε ὁ δεσμὸς ὅλου τοῦ μύθου καὶ ὁ ἥρως τοῦ δράματος· ἡ δὲ Πηνελόπη ἡ τελικὴ αἰτία καὶ τὸ ἀντικείμενον δι' ὃ πάντα γίνονται, εἶνε ὁ λιμὴν εἰς ᾧ θέλουσι νὰ καταπλεύσωσι, καὶ ἡ εὐδαιμονία ἣν πάντες ἐπιδιώκουσι. Κεκοσμημένη διὰ σπανίων σωματικῶν καὶ πνευματικῶν θελήγητρων καθίσταται ἄξιον ἀντικείμενον τῆς λατρείας τοῦ συζύγου καὶ πολλῶν μνηστῆρων καὶ ἀντάξιον τῶν πολλῶν τοῦ Ὀδυσσεὺς ἀγώνων ἐπαθλον. Οὐδεμία ὑπόθεσις δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀπλουστερά ταύτης ἥτις περιγράφει ἄνδρα παλαίοντα ἐπὶ δεκαετίαν ἵνα ἐπανίδῃ πατρίδα καὶ οἶκον, νόστου κεχρημένον ἡδὲ γυναικὸς (ἀ. 14). Πλανηθεὶς ὁ Ὀδυσσεὺς τρία ἔτη μετὰ τὴν ἄλωσιν, κατακρατεῖται ἑπτὰ ἐν τῇ νήσῳ τῆς Καλυψύδος, εἴματα αἰεὶ δάκρυσι δέων καὶ τὸ ἐγδοὸν ἀφειδὲς ἐξέρχεται ναυαγῆσας εἰς τὴν νῆσον τῶν Φαιάκων (ἐ. 130), ἐνθεν μετὰ τιμῶν καὶ δώρων

ἀποπέμπεται εἰς Ἰθάκην καὶ ἐνταῦθα μετὰ τοῦ Τηλεμάχου ἐπανελθόντος διαπραξάμενος τὸν φόνον τῶν μνηστήρων ἀνακτάται τὴν Πηνελόπην καὶ τὸν οἶκον. Τόσον ἀπλούστατος εἶνε ὁ μῦθος ἐν ᾧ ἐπωκοδομήθη, οὕτως εἰπεῖν, ὅλη ἡ Ὀδύσεια, κατὰλληλότατα τῶν προσώπων δρώντων. Ὁ Ὀδυσσεὺς διαγράφεται ἔχων πάσας τοῦ τε πολίτου καὶ τοῦ οἰκοδεσπότη τὰς ἀρετάς· διότι οὐδεμία πράξις μεγάλη ἀνευ αὐτοῦ ἐγένετο καὶ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τὸν περίπυστον ἐκείνον πόλεμον διεῖπον οὐχ ἥττον ὁ νοῦς τοῦ Ὀδυσσεὺς ἢ αἱ χεῖρες τοῦ Ἀχιλλέως. Κατὰ τὴν ἐν Ἰλιάδι περιγραφὴν εἶχε μὲν τὴν κεφαλὴν μικροτέραν τοῦ Ἀγαμέμνονος, ἀλλ' εὐρυτέρους ὤμους καὶ στέρνα, καὶ παρομοιάζεται πρὸς κριὸν δασύμαλλον ἐξέχοντα μεταξὺ τῶν ἄλλων προβάτων· τοῦ δὲ Μενελάου εἶχε μὲν στενοτέρους ὤμους, καὶ καθήμενος ἦτο ἐντιμότερος· ἀλλ' ὅτε ὠμίλουν ὁ μὲν Μενέλαος ἠγόρευε παῦρα καὶ λιγέως, ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς κρατῶν σκῆπτρον ἀμετακίνητον καὶ προσηλωμένους ἔχων εἰς τὴν γῆν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐξέβαλλε μεγάλην φωνὴν καὶ ἔλεγεν ἔπεα νιφάδεσσιν ἰοικότα χειμερίησιν· καὶ κατὰ τοῦτο οὐδεὶς ἄλλος ἐδύνατο νὰ ἐρίσῃ πρὸς αὐτὸν (Γ, 191 — 202, 224). εἶχε λοιπὸν ὁ Ὀδυσσεὺς τὰς δύο κατὰ τὸν ἥρωϊκὸν αἰῶνα τοῦ τελείου πολίτου ἀρετάς, τουτέστι καὶ λόγων ἦν ρητὴρ καὶ ἔργων πρακτὴρ. Ἡ χάρις τῶν λόγων αὐτοῦ συναδεύουσα τὴν φρόνησιν ἀπέκτα μεγίστην ἰσχύϊν καὶ ἀκατανόητον πειθῶ (λ. 366)

σοὶ ἔπ. μὲν μορφὴν ἐπέων, ἐνὶ δὲ φρένες ἐσθλαί.

μῦθον δ' αἰοιδὸς ὥς ὅτ' ἐπισταμένως κατέλεξας.

Ὅθεν οὐδέποτε ἀπ' οὐδεμιᾶς πρεσβείας ἐπέστρεψεν ἄπρακτος. Γλυκὺς καὶ ἡπιος πρὸς πάντας ἐτιμᾶτο ὥς πατήρ· διότι ἦν πρόφρων, ἀγαθός, ἡπιος, φρεσὶν αἰσιμα εἰδώς, λαοῖσι δ' οἴσιν ἄνασσε πατήρ ὥς ἡπιος (Ε', 230 — ε, 8) καὶ

(ΟΜΗΡΟΣ ΦΥΛ. ΙΑ').

ὀνομάζεται κεδνὸς ἄναξ ὑπὸ τοῦ συβώτου (ζ. 172). Οἱ οἰκεῖοι καὶ φίλοι ἀγαπῶσιν αὐτὸν μέχρι λατρείας καὶ τὸ ὄνομα μετὰ δακρύων ἀναφέρουσιν. Ὁ Μενέλαος διηγούμενος τῷ Τηλεμάχῳ τὸν φόνον τοῦ Ἀγαμέμνονος δόλῳ οὐλομένης ἀλόχου, ποθεῖ τὸν Ὀδυσσεῖα περισσότερον πάντων τῶν ἐν Τροίᾳ ἀπολεσθέντων καὶ λέγει ὅτι ἀναμιμνησκόμενος αὐτοῦ δὲν δύναται οὔτε νὰ κοιμηθῇ οὔτε νὰ φάγῃ· διότι οὐδεὶς τοσοῦτον ἐμόχθητεν ὅσον αὐτός, καὶ μάλιστα ὅταν ἀναλογίζεται πόσῃν ἢ στερήσει αὐτοῦ θλίψιν παρέχει τῷ Λαέρτῃ, τῇ Πηνελόπῃ καὶ τῷ Τηλεμάχῳ (δ. 115). Διηγεῖται δὲ ὅσα ἐποίησεν ἐν ᾧ ἦσαν κεκλεισμένοι ἐν τῷ δουρείῳ ἵππῳ (δ. 270) καὶ πῶς ἐπάλασεν ἐν Λέσβῳ πρὸς Φιλομηλείδην καὶ κατέβαλεν αὐτὸν (δ. 333). Ἀλλὰ καὶ ἡ Ἑλένη μέμνηται αὐτοῦ διηγουμένη τὴν κατασκοπὴν, ὅτε ὥς ἐπαίτης εἰσελθὼν εἰς Τροίαν διείδε πάντα καὶ γνωσθεῖς ὑπὸ μόνῃς αὐτῆς ἐξῆλθε πολλοὺς κτείνας (δ. 243 — 258). Ἀλλὰ καὶ ὁ ἠδυεπὴς Νέστωρ μετ' ἐπαίνων μνημονεύει αὐτοῦ, ὁμολογῶν ὅτι πάντοτε ὁμόφρονες ἦσαν ὑπὲρ τοῦ καλοῦ τῶν Ἀχαιῶν

οὔτε ποτ' εἰν ἀγορῇ δίχ' ἐδάζομεν, οὔτ' ἐνὶ βουλῇ,
ἀλλ' ἓνα θυμὸν ἔχοντε, νόῳ καὶ ἐπίφρονι βουλῇ
φραζόμεθ' Ἀργείοισιν ὅπως ὅχ' ἄριστα γένοιτο (γ. 129).

Διὰ τῶν ἠθικῶν τούτων ἀρετῶν ἀναδεικνύεται πανταχοῦ δι' αὐτὰς καθίσταται ζηλωτὸς παρὰ τοῖς Φαίαξιν, οἵτινες εἰς τὴν ναυτικὴν ἐμπειρίαν καὶ εὐδαιμονίαν πεποιθότες ὑβριστικῶς πρὸς τοὺς ξένους ἐφέροντο (ή, 300, 312) καὶ ἀγαπᾶται ὑπὸ τῆς Ναυσικᾶς καὶ τῶν γονέων αὐτῆς, ὥστε καὶ γαμβρὸς αὐτῶν ἐὰν ἤθελε νὰ γείνη ἡδύνατο (ζ. 240), καὶ δι' αὐτὰς ἄγνωστος καὶ ἐκ ναυαγίου περισώθεις μετὰ πολλῶν ἀποπέμπεται δώρων παρὰ πάντων εὐλογούμενος. Τὸ δὲ ὄνομα τοῦ ἀνδρὸς τοῦ συνεργήσαντος πλείστα

ἐν Τρωάδι καὶ ὑπὲρ πάντας ὑποπεσόντος εἰς τὴν ὀργὴν τῶν θεῶν, οἱ ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων ἀγῶνες καὶ τὰ παθήματα αὐτοῦ τε καὶ τοῦ οἴκου ψαλλόμενα ὑπὸ τῶν αἰοιδῶν ἐν ταῖς συμποσίοις, διήγειραν τὴν περιέργειαν πάντων καὶ ἐναγωνίως μετὰ τῆς Πηνελόπης ἡ Ἑλλάς περιέμενε τὸν πολυμήχανον αὐτῆς ἄνδρα νὰ ἐπανέλθῃ· διότι δὲν ἠδύναντο νὰ πιστεύσωσιν ὅτι ὁ ἀνὴρ ὅστις τοσαῦτα ὑπὲρ ἄλλων κατώρθωσε καὶ ὃν ὑπερεφίλει καὶ προεστάτευεν ἡ Παλλὰς, ἡ ἀγαπητὴ τοῦ ὑπάτου τῶν θεῶν κόρη, ὅτι οὗτος ἠδύνατο νὰ ἀπολεσθῇ ἀκλεῶς, ἀναρπασθεὶς ὑπὸ τῆς θυέλλης καὶ τῶν κυμάτων (γ. 246). Τὰς ἀρετὰς αὐτοῦ καὶ οἱ ἐχθροὶ ὁμολογοῦσι καὶ τὴν μνήμην σέβονται καὶ εἰ μετριώτεροι τῶν ὑπερφιάλων μνηστήρων. Δικαίως λοιπὸν καὶ ἡ ποίησις ἐκλείψει καὶ ἡ συμπάθεια πάντων δὲν ἐγκατέλειπε τὸν ἄνδρα ὅστις κατὰ μὲν τὴν φρόνησιν ἦν ὅμοιος τῷ Νέστορι (γ. 429), εἰς δὲ τὰ ἔργα ἐμόχθησε πάντων περισσότερον, ὅπως Ἀργείοισιν ὅχ' ἄριστα γένοιτο. Ὁρθότατα δὲ καὶ ὁ Μ. Βασίλειος παραινῶν τοὺς νέους εἰς τὴν σπουδὴν τῶν ποιητῶν προσθέτει τάδε· «Πᾶσα μὲν ἡ ποίησις τῷ Ὀμήρῳ ἀρετῆς ἐστὶν ἔπαινος καὶ πάντα αὐτῷ πρὸς τοῦτο φέρει· οὐχ ἥκιστα δὲ ἐν οἷς τὸν στρατηγὸν τῶν Κεφαλλήνων πεποίηκε γυμνὸν ἐκ τοῦ ναυαγίου περισωθέντα, πρῶτον μὲν αἰδεσθῆναι τὴν βασιλίδα φανέντα μόνον. Τοσούτου δεῖν αἰσχύνῃν ὀφλήται γυμνὸν ὀφθέντα μόνον, ἐπειδὴ περ αὐτὸν ἀρετῇ ἀντὶ ἱματίων κεκοσμημένον ἐποίησεν· ἔπειτα μέντοι καὶ τοῖς λοιποῖς Φαίαξι τοσούτου ἄξιον νομισθῆναι, ὥστε ἀφέντας τὴν τρυφὴν ἢ συνέζων, ἐκείνον ἀποβλέπειν καὶ ζηλοῦν ἅπαντας καὶ μηδένα Φαίακων ἐν τῷ τότε εἶναι ἄλλο τι ἢ εὐξασθαι ἢ Ὀδυσσεύα γενέσθαι καὶ ταῦτα ἐκ ναυαγίου περισωθέντα.»

Ἀλλὰ πλὴν τούτων εἶχε καὶ πάντα τὰ χαρίσματα δι' ὧν ἀντιτεχνώμενος καὶ παλαίων ἐκράτει καὶ ἐσώζετο. Ἦτο γεν-

ναῖος καὶ ἐπιχειρηματίας παράτυλμος (λ. 473), μηδέποτε πρὸς οὐδέν' ἀποδειλιῶν κίνδυνον, καὶ ἀμυνόμενος δὲν ἐνέδιδεν οὐδ' εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀθανάτους (μ. 415) καὶ τὸ θάρρος αὐτοῦ θέλει πολλαχοῦ νὰ μεταδώσῃ καὶ εἰς τοὺς ἑταίρους (μ. 212)· εἶνε ἀκάματος καὶ ἀκαταπόνητος, σιδήρεα ἔχωρ γυνῖα, ὥς λέγει ὁ ποιητὴς (μ. 280) καὶ διὰ τὰ παθήματα καὶ τὸ καρτερικὸν λέγεται *ταλασίφρων, δαίφρων, πολύτλας, μεγαλήτωρ*, περὶ πάντων κάμμορος βροτῶν. Ἀλλὰ μάλιστα ὑπερεῖχε διὰ τὸ πολυμήχανον καὶ ἐπινοητικόν, καθ' ὃ οὐδεὶς ἠδύνατο ὁμοιωθῆναι αὐτῷ ἄρτην, ἐπειδὴ μάλα πολλὸν ἐνίκα παρτίοισι δόλοισι (γ. 949)· διότι ἦτο ἐπιτηδειότατος νὰ ὑποκρύπτῃ σχέδια καὶ ἐκ τοῦ προχείρου νὰ πλάττῃ μεγάλην διήγησιν πιστικωτάτην (ξ. 200 — 361, ρ. 419 — 444 — 256 — 286). Ὅθεν καὶ ὁ ποιητὴς πρὸς τὴν Ἀθηναῶν παραβάλλει· διότι ὥσπερ ἐκείνη ἐδοξάζετο μῆτι καὶ κέρδεσιν (ν. 295), οὕτω καὶ αὐτὸς ὑπερεῖχε τῶν ἀνθρώπων βουλῇ καὶ λόγῳ· καὶ ἀποκαλεῖ τούτου ἕνεκα ἐπητήν, ἀρχίνοια καὶ ἐχέφρονα, ποικιλομήτην, πολύτροπον, ἀλιτρόν καὶ οὐκ ἀποφώλια εἰδότα (έ. 482), μῆτιν ἀμόμορα (β. 225), πολυμήχανον (κ. 504), κερδαλέον καὶ ἐπίκλοπον (ν. 294), ὅστις ἐν στήθεσι νόον πολυκερδέα γωμᾷ (ν. 455), ἀντίθεον καὶ θεοῖς ἐγαλίχιον. Τὸ δὲ τοιοῦτον πνεῦμα δὲν ἀρέσκει μὲν ἐν τῷ καθ' ἡμέραν βίῳ, ἀλλ' εἶνε σωστικὸν ἐν κινδύνοις καὶ πολέμοις· εἶνε ἡ ὑψίστη πολιτικὴ καὶ στρατηγικὴ τέχνη, δι' ὧν τις κρύπτων τὰ ἴδια ἀντιτεχνᾷται ἄλλα καὶ προκαταλαμβάνει τὸν πολέμιον· εἶνε τὸ διορατικὸν πνεῦμα ὅπερ ὑπὸ τοῦ λόγου καὶ τῆς φρονήσεως ὀδηγούμενον δὲν ἀφίσταται εἰς τὴν τύχην, ἀλλὰ προβλέπει ὅσα αἱ συνήθεις ὄψεις δὲν δύνανται, καὶ παρεκκλίνει ἀφανεῖς τοῖς πολλοῖς ὑφάλους. Τοιαύτη ἡ λατρευομένη παρ' Ἑλλησιν Ἀθηναῖα καὶ τοιοῦτος ὁ ἀγαπητότατος αὐτῇ τῶν Ἑλλήνων πρὸς ὃν ὁ Ἑλληνικὸς χαρακτὴρ δὲν φαίνεται

ἄλλότριος, μᾶλλον δὲ πρὸς ὅν πάντα τὰ μεγάλα πνεύματα κατὰ πάντα τοὺς αἰῶνας καὶ παρὰ πᾶσι τοῖς λαοῖς παραπλήσια φαίνονται. Ἡ δὲ ἀρχαιοτέρα καὶ σύγχρονος ἱστορία οὐκ ὀλίγα παρέχει μαρτύρια τοιαύτης στρατηγικῆς καὶ πολιτικῆς φρονήσεως. Ὁ χαρακτήρ δὲ αὗτος τοῦ Ὀδυσσεύος καταφαίνεται μάλιστα ἐν τῷ βίῳ τῶν Ἀθηναίων τῷ πρὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου· διότι τὸ ἐπιχειρηματικὸν καὶ δραστήριον, ἢ αὐταπάρησις ὑπὲρ πατρίδος καὶ τὸ προβουλευέσθαι καὶ προκινδυνεύειν ὑπὲρ Ἑλλήνων χαρακτηρίζουσι τὸν αὐτὸν χαρακτήρα ὃν ὁ Ὀμηρὸς διετύπωσεν. Ὁ Ὀδυσσεὺς εἶνε ὁ παρὰ Θουκυδίδῃ Ἴων (ζ', 70), εἶνε ὁ υἱὸς τοῦ Ἀνδρότζου ὁ ὁμώνυμος τῆς Γραβιάς ἥρωος, εἶνε ὁ ἀδιάφθορος τὴν καρδίαν Ἀλκιβιάδης· διότι ἄφελος ἀπὸ τούτου τὴν διαφθορὰν τῶν ἡθῶν ὧν ἕνεκα ἐγένετο παρὰ τὸν ὅλον τῶν τε ἑαυτοῦ καὶ τῆς πατρίδος δυστυχημάτων, καὶ θέλει εὐρεῖ πανταχοῦ τὸν Ὀδυσσεύα, τὸν Ὀμηρικὸν Ἕλληνα, τουτέστι κοσμοπολίτην ἄμα καὶ φιλόπατριν, ναυτιλούμενον καὶ ταλμηρόν, παρεκκλίνοντα μὲν ἔστιν ὅτε τῆς αὐστηρᾶς ἠθικῆς, ἀλλὰ ζηλότυπον καὶ αὐστηρὸν τῆς οἰκιακῆς τιμῆς φύλακα, νοθερόν καὶ ὑπερφρονοῦντα ἐν εἰρήνῃ, ἀλλ' οὐδέποτε ἀποτεθαρρηκτότα ἐν κινδύνοις καὶ ἱκανὸν νὰ ἀντιμνηχανευθῇ καὶ ὑποστῇ τὰ πάντα καὶ ἐν τοῖς ἐσχάτοις θαρροῦντα. Ἐν τούτοις δὲ διεσώθη ὁ ἐθνισμὸς ἡμῶν ἀπὸ τῶν πολλῶν ἀλλοφύλων ἐπιδρομῶν καὶ ἐν τούτοις ἐναποτίθενται αἱ χρηστότεραι τοῦ μέλλοντος ἐλπίδες.

Ἀλλὰ πάντων μάλιστα ἐξάριστοι ἡ πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τοὺς οἰκείους αὐτοῦ ἀγάπη. Ἡ πατρίς εἶνε τὸ διηνεκὲς μέλημα κατὰ τὴν μακροχρόνιον ἀποδημίαν· εὐχεται ν' ἀποθάνῃ καὶ μόνον καπνὸν ἀπ' αὐτῆς ἀφοῦ ἴδῃ ἀποθρῶσκοντα (ζ', 68). Παρὰ ταῖς Φαίαις εὐρισκόμενος καὶ ποιούμενος λόγον περὶ τῆς Ἰθάκης διηγείται λεπτομερῶς τὰ κατ' αὐτήν, τὴν θέσιν, τὰς πέριξ νήσους, τὸ ἀριπρε-

πὲς ὄρος, καὶ τὴν φυσικὴν αὐτῆς ἀρετὴν· λέγει ὅτι εἶνε τραχεῖα, ἀ.λ.λ' ἀγαθὴ κουροτρόφος καὶ μετὰ ψυχικοῦ ἄλγους ἀναφωνεῖ·

οὗτοι ἔγωγε

ἧς γαίης δύναμαι γλυκερώτερον ἄλλο
ιδέσθαι (ι, 28)

καὶ πάλιν

ὥς οὐδὲν γλύκιον ἧς πατρίδος ἤδὲ
τοκῶν
γίγνεται, εἴπερ καὶ τις ἀπάνευθε πίο-
ναι οἶκον
γαίῃ ἐν ἀλλοδαπῇ ναίῃ ἀπόπροθι
τοκῶν (ι, 34)

Ἐπιβὰς δὲ ἐπὶ τῆς Ἰθάκης καὶ γνοὺς ὅτι ἦν αὕτη μετὰ δακρύων κατεφίλησεν·

γήθησε

χαίρων ἢ γαίῃ, κύσε δὲ ζεῖδωρον ἄ-
ρουραν (ν, 353)

Τὴν πατρίδα λοιπὸν μετὰ τῶν γονέων λατρεύει ὥς τὰ πολυτιμώτατα τῶν ἐν τῷ βίῳ καὶ τοῦ ἐν τῇ ξένῃ πλούτου· ὁθεν οὐδ' ἐντρέπεται ἀποκαλῶν αὐτὴν τραχεῖαν, ἀλλὰ σεμνύνεται διότι παράγει ἄνδρας ἀγαθοὺς. Αὐτὸ δὲ τοῦτο ἔλεγον καὶ οἱ Ἀθηναῖοι περὶ τῆς ἑαυτῶν πατρίδος, ὅτι ἦν λεπτόγεως μὲν, ἀ.λ.λ' εὐ-ανδρὸς.

Οὐχ ἥττονα δὲ ἔχει καὶ τὴν πρὸς τοὺς οἰκείους ἀγάπην. Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Τηλεμάχου ὀρκίζεται ἐν Τροίᾳ καὶ τιμᾷ ἴσα τῷ Ἴην (ε, 258)· καὶ σεμνυνόμενος ἀποκαλεῖ ἑαυτὸν διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ υἱοῦ·

ὄψαι Τηλεμάχοιο φίλον πατέρα προμά-
χοισι μιγέντα

Τρώων Ἴπποδάμων (Δ, 353)· εἰκότως· διότι ὥσπερ ὁ καλὸς υἱὸς συνεχίζει τὸν βίον τοῦ πατρὸς καὶ εἶνε ὁ νόμιμος τῶν εὐχῶν αὐτοῦ ἐκτέλεστής, οὕτω καὶ οἱ γονεῖς ἀποθανόντες ἐν τοῖς καλοῖς ζῶσιν υἱοῖς. Περιπαθέστατα δὲ ἡγάπα καὶ τοὺς γονεῖς. Τρὶς ἐφωρμήθη ἵνα περιπτυχθῇ τὴν ψυχὴν τῆς μητρὸς ἐν Ἄδου καὶ τρὶς ἀπέπτη ἀπ' αὐτοῦ ὥς σκιὰ ἢ ὄνειρον, ὅζου ἄχος ἐν τῇ καρδίᾳ προξενήσασα (δ, 205)· καὶ

ὁ γέρον Λαέρτης ἐν ταῖς ἀγκάλαις τοῦ υἱοῦ λειποθυμεῖ ἀναγνωρίσας αὐτόν (ω. 345). Ἡ δὲ πρὸς τὴν Πηνελόπην ἀγάπη καταφαίνεται μὲν πανταχοῦ τοῦ ποιήματος, μάλιστα δὲ ὅτε κατεκρατεῖτο ἐν Ὀγυγίᾳ. Ἡ Καλυψὼ κωλύει αὐτὸν ἐν σπέσσι γλαφυροῖσι λιλαιομένη πόσιν εἶναι (α. 15) καὶ ὑποσχομένη ἀθανασίαν ἀπαριθμεῖ αὐτῷ τὰ τε δεινὰ πάντα ὅσα μέλλει νὰ ὑποστῇ πρὶν ἐπανέλθῃ οἶκαδε καὶ τὰ γαθὰ ὅσα θ' ἀπολαύσῃ μετ' αὐτῆς μένων· ἀλλ' οὗτος καὶ τὰς θείας αὐτῆς χάριτας δὲν προτιμᾷ τῶν θνητῶν τῆς Πηνελόπης καὶ τὴν ἀθανασίαν δὲν δέχεται· ἀλλ' ἐθέλει καὶ ἐέλδεται ἡματα πάντα οἶκαδ' ἐλθέμεναι καὶ νόστιμον ἡμᾶρ ἰδέσθαι. Καίτοι καὶ ἂν ἤθελε κατασυντρίψει αὐτὸν θεὸς τις ἐν τῇ θαλάσῃ καὶ τοῦτο προτιμᾷ νὰ ὑπομείνῃ, ἀρκεῖ ὅτι θέλει ἐπανέλθῃ· εἰ δ' αὖ τις βραίῃσι θεῶν ἐνὶ οἴνοπι

πόντῳ,
τλήσομαι, ἐν στήθεσσι ἐχὼν ταλαπεν-
θέα θυμὸν·

ἤδη γὰρ μάλα πόλλ' ἔπαθον καὶ
πόλλ' ἐμόγησα
κύμασι καὶ πολέμῳ μετὰ καὶ τόδῃ
τοῖσι γενέσθω (ε. 220).

οὔτε εὐτυχία οὔδεμιά δελεάζει αὐτὸν οὔτε δυστυχία τὸν ἐκπλήττει. Παρέχονται θεὰ σύζυγος ἀντὶ θνητῆς, καὶ ἀντὶ μερίμων καὶ κινδύνων ἀθανασία καὶ εὐδαιμονία, ἀλλ' ἀπορρίπτει πάντα πρὸς τὴν θνητὴν καὶ δι' αὐτὸν ζῶσαν ἐνάρετον Πηνελόπην καὶ προτιμᾷ τὸν μετὰ κινδύνων ἐνεργητικὸν καὶ βραχὺν βίον τοῦ ἀπράγμονος καὶ ἀγῆρω· διότι ἐν τῇ πάλῃ ἡ νίκη καὶ ἡ δόξα. Καλὰ μὲν καὶ τὰ πρόσκτητα ἀγαθὰ, ἀλλ' οὔδεμίαν ἀξίαν ἔχοντα εἶνε ὥς ὁ πρόσθετος ἐπὶ τῶν δυσμόρφων σωματίων κόσμος, ὅστις καὶ φυλαττόμενος καὶ ἀφαιρούμενος τὴν τοῦ φέροντος ἀσχημίαν καταφανεστέραν δείκνυσιν. Ὁ Ὅμηρος ἐνταῦθα διδάσκει ὅτι ὅπου-δήποτε καὶ ἂν πλανηθῇ τις, ὅσα-δήποτε καὶ ἂν ὑποστῇ, οὐ' ἐν προτιμότερον τῆς πατρίδος, οὐδὲν ἐνδοξότερον τῆς ἐν κινδύνοις σωτη-

ρίας. Παρ' Ὁμήρῳ πρῶτον ὑποτυποῦται ὅ,τι ἅπας ὁ ματ' ἔπειτα Ἑλληνικὸς βίος ἀνέπτυξεν. Ὁ ἀληθὴς Ἕλληρ δὲ λ. ἐξῆσεν οὐχὶ δι' ἑαυτὸν, ἀλλὰ διὰ τὴν πατρίδα καὶ τὸν οἶκον· ὑπὲρ τούτων ἐθυσίασε καὶ περιουσίαν καὶ ζῶην καὶ τοῦτο ἐθεώρησεν εὐδαιμονίαν. Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ εὐδαίμονες τοῦ Σόλωνος· διότι τὰ χρηστὰ τέκνα καὶ ὁ ἐνδοξος ὑπὲρ πατρίδος θάνατος ἦσαν ἡ εὐδαιμονία τοῦ Τέλλου καὶ τῶν υἱῶν τῆς Ἀργείας ἱερείας (Ἡρ. Α. 30). Βίος δὲ ἰδιωτελῆς καὶ ἐγωϊστικὸς, βίος ἀδρανῆς καὶ βάρυτος εἶνε ἀλλότριος τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ χαρακτηρὸς (1). Ἡ ἐπικούρειος εὐδαιμονία, ἥς τὸ τέλος ἡδονὴ ἀμέριμνος, ταῦτα κακία ἐλογίζετο. Καὶ οὗτοι δὲ οἱ θεοὶ τῶν Ἑλλήνων καταβαίνουσι καὶ δρῶσι μετὰ τῶν ἀνθρώπων ἀναστρεφόμενοι. Ὁ Ἀχιλλεὺς ζῇ ἐν τῷ Ἄδῃ ἐν ταῖς πρώτοις τιμώμενος· ἀλλ' οὐδὲν τοιαύτη κατάστασις εὐχαριστεῖ αὐτόν. Ἀλλὰ προτιμᾷ τῆς ἐν Ἄδου ἀπραγμοσύνης τὴν ἐν τῷ βίῳ ἐνέργειαν καὶ μάλλον νὰ εἶνε δοῦλος ἀκτῆμονός τινος ἐπὶ γῆς ἢ τῶν ὑπὸ γῆν πρῶτος (λ. 489).

Τοιοῦτος ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ τοιαῦτα πάσχει ὑπὲρ τοῦ οἴκου· ἀλλ' οἱ οἰκεῖοι φαίνονται ὅμοιοι αὐτῷ; Λί ἀρεταὶ καὶ ἡ σταθερότης τοῦ χαρακτηρὸς αὐτοῦ εὐρίσκουσι τὴν αὐτὴν παρ' ἐκείνοις σταθερότητα; Ἀναμένουσιν ἐκεῖνοι τὴν ἔλευσιν αὐτοῦ μετὰ τῆς αὐτῆς ἀνυπομονησίας ὅσον ἐκεῖνος σπεύδει; Ἀληθῶς ἡ εἰκὼν ἐξωγρηφῆθη τελεία. Καὶ τῶν οἰκειῶν ἡ πρὸς τὸν Ὀδυσσεῆα ἀγάπη ἀσθενεστέρα δὲν διαγράφεται· καὶ οὗτοι ἐπιμένουσιν ἀμυνόμενοι κατὰ τῶν ἀντιπραπτόντων καὶ ἐπιθυμοῦσι νὰ διασώσωσι τὸν οἶκον οὐχ ἥττον ἢ ὁ Ὀδυσσεὺς πλανώμενος ἵνα ἐπανέλθῃ. Ἐκατὸν δέκα ὀκτὼ νέοι (ὧν

(1) Οὐ γὰρ ἀεργὸν ἀνέξομαι (λέγει ὁ Τηλέμαχος), ὅς κεν ἐμῆς γε χοῖνικος ἔπιηται, καὶ τηλόθεν εἰληλουθῶς (τ. 27). Τοῦτο δὲ εἶνε παραπλήσιον τῷ τοῦ Ἡσιόδου ἔργον οὐδὲν ὄνειδος, ἀεργίῃ δ' ὄνειδος.

ὁκτὼ ὑπηρετῶν, εἰς κῆρυξ καὶ εἰς ἀσιδῶν) οἱ ἄριστοι ἐκ τε τῆς Ἰθάκης καὶ τῶν πέριξ νήσων τὸ παράδειγμα τοῦ Αἰγιάθου μιμούμενοι συνῆλθον καὶ ἔμενον τριετίαν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Ὀδυσσεύος εἰς γάμον τὴν Πηνελόπην βιάζοντες. Ἡ δὲ αὐθάδεια καὶ ἡ ὕβρις τῶν μνηστήρων τούτων, μάλιστα ἀφ' οὗ ἀνεκάλυψαν ὅτι ἡ Πηνελόπη τοὺς ἡπάτα χρόνον θέλουσα νὰ κερδίσῃ, ὑπερέβη πᾶν ὄριον. Καθ' ἑκάστην ἦσαν παραδεδωμένοι εἰς εὐωχίας καὶ συμπόσια καὶ γινώσκοντες τὴν ἀγάπην τῆς Πηνελόπης πρὸς τὸν Τηλέμαχον καὶ διατήρησιν τῆς περιουσίας τοῦ Ὀδυσσεύος, διαφοροτρόπως ἐφθειρον νομίζοντες ὅτι οὕτως ἤθελον ἀναγκάσῃ αὐτὴν νὰ ἐκλέξῃ ἓνα (β. 85 — 128). Καὶ αὐτοὶ οἱ ὑπηρετῶν ἀπελπισθέντες πολλοὶ ἐκοινώνουν τοῖς μνηστῆρσι. Ὁ αἰπόλος ἔπραττε τὰ δοκούντα αὐτοῖς· δώδεκα δὲ θεραπαινίδες ἐκ τῶν πεντήκοντα ὕβριζον τὸν οἶκον τοῦ κυρίου, παρευναζόμεναι τοῖς μνηστῆρσιν. Πρόσθε, δὲ ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν μνηστήρων ἀπέβλεπον καὶ εἰς τὴν κληρονομίαν τοῦ ἀξιώματος καὶ τοῦ πλούτου τοῦ Ὀδυσσεύος. Ἡ βασιλικὴ ἐξουσία, ἂν καὶ περιορισμένη, εἶχεν ἱκανὰ θέλγητρα καὶ οὐ μικρὰ τὰ γέρα. Μετὰ δὲ τῶν ἀγαθῶν τῆς βασιλείας ἐπῆρχετο ἡ προῖξ τῆς Πηνελόπης, ἥς ὁ πατὴρ ἦν πλούσιος. Ἔτι δὲ μάλλον ἡ περιουσία τοῦ Ὀδυσσεύος οὐ ὁ οἶκος πλὴν τῶν πολλῶν πολυτίμων κειμηλίων καὶ τῆς ἀκινήτου περιουσίας, τῶν ἀγρῶν, ἀμπελώνων καὶ ἐλαιῶνων ἀφ' ὧν ἔγεμον αἱ ἀποθήκαι σίτου, οἴνου καὶ ἐλαίου, εἶχεν ἀγέλας καὶ ποίμνια ὅσα ὀλίγοι ἄλλοι· διότι κατὰ τὴν ἀπαρίθμησιν τοῦ συβώτου ἦσαν ἐπὶ μὲν τῆς ἡπείρου 12 ἀγέλαι βοῶν, 12 ποίμνια προβάτων, 12 αἰπόλια, ἐν δὲ τῇ Ἰθάκῃ 42 αἰπόλια καὶ συφεὶς ἐν ᾧ περιείχοντο 600 σῦς θήλειαι τοκάδες καὶ 360 ἄρσενες, καὶ ἀπὸ τούτων καθ' ἑκάστην οἱ μνηστῆρες λαμβάνοντες ἔτρωγον. Ἐνεκα δὲ τούτων ἔσπευσαν νὰ δολοφονήσωσι καὶ τὸν Τηλέμαχον, ἅμα εἶδον ὅτι ἐφάνη συν-

αἰσθανόμενος τὴν δυστυχίαν τοῦ οἴκου καὶ ὅτι ἤθελε ν' ἀπαλλαχθῇ αὐτῶν. (ν. 377) Ἀλλὰ πρὸς τούτους τίς ἀνθίστατο καὶ τίς ὁ ὑπὲρ τοῦ οἴκου ἀμυνόμενος; Τί δὲ ἠδύνατο εἰς κηδεμῶν Νέστωρ κατὰ τοσοῦτων καὶ τοιούτων; ὁ δὲ Τηλέμαχος ἦν εἰσέτι νέος. Μόνη ἡ Πηνελόπη ἀμύνεται· διότι μόνη ἡ γυνὴ εἶνε ὁ φύλαξ τοῦ οἴκου εἰς τὴν καὶ περιουσία καὶ τέκνα καὶ τιμὴ παρακατατίθενται. Κεκλεισμένη ἐν αὐτῷ μετὰ τῶν θεραπαίνων, ὡς διεύθυνε ἱστορὶ καὶ ἡλιακάτην παρέχουσα καὶ συνεργαζομένη, οὐ μόνον τὰ τοῦ οἴκου καλῶς ὠκονόμησεν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀτασθάλων μνηστήρων τὰς ὕβρεις καὶ τὴν βίαν ἐπιτηδεύως κατέστειλεν. Ἡ Πηνελόπη εἶνε ὁ τύπος τῆς γυναικείας ἀρετῆς. Ὑπερεῖχε πασῶν κατὰ τὴν ὠραιότητα καὶ τὴν φρόνησιν· περὶ ἐστὶ γυναικῶν εἶδος τε μέγεθος τε ἰδὲ φρένας ἔνδορ ἔϊσας· καὶ διὰ τὴν ἐξείρετον αὐτῆς ταύτην φρόνησιν καλεῖται περίφρων, ἐχέφρων, πολύφρων, κεδρὰ εἶδυα, λίαν πινυτή· ἀλλ' ὑπὲρ πάντα ἐξαίρει αὐτὴν ἡ συζυγικὴ πίστις. Μήτε ἀρνούμενη τὸν γάμον τοῖς μνηστῆρσι μήτε ἀνεχομένη νὰ προδώτῃ τὸν πρῶτον ὕμεναῖον παρεπλάνα τριετίαν λέγουσα ὅτι ἤθελε νὰ ἐκτελέσῃ τὸ ταφήϊον γάρος διὰ τὸν Λαέρτην (β. 80.). Προδοθεῖσα δὲ ὑπὸ τινος τῶν θεραπαινίδων καὶ στενοχωρηθεῖσα πολὺ, ἔβρεχε δι' ἀφθόνων δακρύων ἡμέρας καὶ νυκτὸς τοῦ ἀνδρὸς τὴν μνήμην καὶ τὴν ἀπώλειαν τοῦ οἴκου καὶ ἐδέετο τῆς Ἀρτέμιδος ἢ νὰ τὴν ἀναρπάσῃ θύελλα καὶ τὴν ῥίψῃ εἰς τὸν Ὠκεανόν, ἢ νὰ τὴν φονεύσῃ διὰ τῶν βελῶν αὐτῆς καὶ τὴν ἀφανίσῃ πρὶν παρκοθῇ εἰς χειρότερον ἄνδρα (ν. 81) καὶ βιασθῇ νὰ παραβῇ τὸν συζυγικὸν ὅρκον τῆς πίστεως. Ἡ ἄρνησις τῆς Πηνελόπης καὶ τὰ παθήματα τοῦ οἴκου κατέστησαν ἀντικείμενον δημοσίων ἐγκωμίων καὶ ὑπόθεσις τῶν ραψωδῶν ἀπαραλλάκτως ὅπως τὰ κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τρωάδος καὶ τὴν ἐπάνοδον τῶν Ἑλλήνων. Τὰς ἀρετὰς αὐτῆς

καὶ οἱ μνηστῆρες ἐκτιμῶντες ἀπείχον πάσης βίας.

εἵνεκα τῆς ἀρετῆς ἐριδαίνομεν (ἐλεγον),
οὐδὲ μετ' ἄλλας
ἐρχόμεθα, ὅς ἐπιεικὲς ὅπουέμεν ἐστὶν
ἐκάστω (β, 205).

Πόσον δὲ ἐξαίρεται ὁ χαρακτήρ καὶ αἱ ἀρεταὶ τῆς Πηνελόπης ἐνθα παραβάλλονται αἱ κακίαι τῆς Κλυταιμνήστρας, καὶ διαγράφεται ἡ ἀσθενὴς γυνὴ ἥτις θέλει ν' αὐξήσῃ τὸν οἶκον τοῦ νέου ἀνδρὸς μᾶλλον, μηδαμῶς μεμνημένη τοῦ ἀποθανόντος καὶ τῶν προτέρων τέκνων (0, 20), καὶ ἐκφαίνεται ἡ βιρεία κατὰ τῶν γυναικῶν τοῦ ποιητοῦ ἀπόφανσις μὴ πιστεύειν αὐταῖς, ἐπεὶ οὐκέτι πιστὰ γυναιξίν (λ. 455). Καὶ ἀληθῶς ἐξαίρετος ζωγράφος ἐξαίρετον εἰκόνα ἐξαιρετικῶς ἀπεικόνισεν. Νέα γυνὴ ὠραιότατη χωρισθεῖσα τοῦ ἀνδρὸς μόλις ὑπανδρευθεῖσα (διότι ὅτε ἀπῆλθεν εἰς Τρωάδα εἶχε τὸν Τηλέμαχον νήπιον ἐπιμᾶστιον λ. 446), πλουσία καὶ περιζήτητος ἀντέχει εἰκοσιν ἔτη πρὸς παντοίους πειρασμοὺς ἐκατὸν περίπου μνηστῆρων· τοῦτο εἶνε σπανιώτατη γυναικεῖα ἀρετὴ καὶ σπανιώτατον συζυγικῆς πίστεως παράδειγμα (ψ, 216). Καίτοι δὲ τὰ ἔτη παρέρχονται, ὁ οἶκος φθείρεται καὶ πολλαπλασιάζονται τὰ κακά, ἡ Πηνελόπη ἐμμένει ἀδιάσειστος ἐν τῇ πίστι. Ἡ ἀγάπη τοῦ ἀποικομένου ἀνδρὸς ἐστράφη πᾶσα πρὸς τὴν υἱόν. Τοῦτον βλέπει καθ' ἐκάστην ὥσπερ ἔργος αὖξοντα, καὶ ὑπὲρ τούτου μεριμνᾷ, μὴ ἀφίνουσα ν' ἀπομακρυνθῇ ὑπὸ φόβου. Ἀλλ' ὅτε ἔμαθεν ὅτι ὁ μὲν Τηλέμαχος ἀπέπλευσε πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ πατρὸς, οἱ δὲ μνηστῆρες ἡτοίμασαν αὐτῷ ἐνεδραν, τότε δὴς ὑπὸ ἀπελπισίας καταληφθεῖσα πίπτει ἡμιθανὴς ἐνθα περὶ τοῦ υἱοῦ ἤκουσε· ἀναληφθεῖσα δὲ ὑπὸ τῶν θεραπαινίδων ἐν τῷ ὑπερώῳ ἤρξατο μετ' αὐτῶν θρήνου ὡς ἐπὶ ἀποθανόντι καὶ ἄπαστος ἐδητύος ἠδὲ ποιήτορος μένουσα καταρᾶται τὰ ἔσχατα τοῖς μνηστῆρσιν (δ, 700 — 788). Τὰς φωνὰς

τῆς Πηνελόπης οὗτοι ἐξήγησαν ὡς ἐνδειξιν τῆς πρὸς αὐτοῦς ἀγάπης καὶ ἐχαιρον, νομίζοντες ὅτι ἡτοίμαζεν αὐτοῖς γάμον. Πόσον θαυμασία καὶ τερπνοτάτη τῶν χαρακτήρων αὕτη ἡ ἀντίθεσις! ἡ μὲν κλαίει καὶ καταρᾶται, οὗτοι δὲ χαίρουσι καὶ ἐλπίζουσιν ἀγάπην παρ' ἐκείνης ἥς τὸν υἱὸν ἐπιβουλεύουσι. Τηλικαύτην πολλαχοῦ ὁ ἡμέτερος ποιητὴς ποιεῖται ἀντίθεσιν τῆς κακίας πρὸς τὴν ἀρετὴν ὥστε ἄκων ὁ ἀναγνώστης ποῦ μὲν συγκλαίει, ποῦ δὲ συναγανακτεῖ μετὰ τῶν πασχόντων. Ἐν τούτοις ἀγγέλλεται ἡ ἐπάνοδος τοῦ Τηλεμάχου, ἡ δὲ Πηνελόπη τπεύδει νὰ παρουσιασθῇ πρὸς τοὺς μνηστῆρας, ἵνα τὸν μὲν υἱὸν νουθετήσῃ νὰ φυλάττηται, ἐπιβάλῃ δὲ καὶ εἰς ἐκείνους κοσμιότητά τινα ὀρθείσα (σ. 160). Ἐπὶ τούτῳ Εὐρυνόμῃ ἡ οἰκονόμος προτρέπει αὐτὴν ν' ἀποβάλῃ πλέον τὰ πένθιμα καὶ κεκοσμημένα ἐπιχρίσασα παρειάς, νὰ παρέλθῃ· διότι ἤδη εἶχεν υἱὸν γενεήσαντα. Ἀλλ' ἡ Πηνελόπη ἀρνεῖται καὶ ἐλέγχουσα αὐτὴν λέγει ὅτι ὁ κόσμος αὐτῆς ἀπωλέσθῃ, ἀφ' οὗτο ὁ Ὀδυσσεὺς ἀπῆλθεν εἰς Τρωάδα.

ἀγλαῖην γὰρ ἔμοιγε θεοὶ
ᾤλεσαν, ἐξ οὗ κείνος ἔβη κοίλης ἐνὶ
νηυσὶ (σ. 180)

καὶ ὅτι ἀγλαΐσμα, ἀρετὴ καὶ ὄλβος αὐτῆς εἶνε ὁ ἀνὴρ καὶ δι' αὐτοῦ μόνου ἐπανεληθόντος τὸ κλέος θὰ εἶνε μείζον καὶ κάλλιον, καὶ προτιμᾷ τὸν θάνατον ἵνα μὴ μένῃ ποθοῦσα παντοίαν ἀρετὴν φίλου ἀνδρὸς (σ. 180, 204, 250). Πόσον μεγαλοπρεπὴς εἶνε ἡ ἀπάντησις αὕτη τῆς Πηνελόπης καὶ ἀξία νὰ τὴν μιμηθῇ πᾶσα Ἑλληνὶς οἰκοδόσποινα, μάλιστα ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις ὅτε κατέλαβεν ἡμᾶς ὁ ἔξωθεν ἐπίπλαστος κόσμος, καὶ πᾶσα μὲν εἰθνηκὴ ἀρετὴ κινδυνεύει ν' ἀπολεσθῇ, πᾶσαι δὲ αἱ Ἑλληνίδες νὰ μεταμορφωθῶσιν εἰς πλαγίους ὅς οἱ κοροπλάθοι καθ' ἐκάστην ἐν τῇ ἀγορᾷ πωλοῦσιν! Τί μείζον ἀγλαΐ-

σμα γυναικί ἢ ἀνδρὶ; Τίς δὲ τιμὴ καὶ ὕψαυρός μείζων ἀνδρὶ ἢ πιστῇ γυνή, οἴκουροῦσα καὶ τοῦ οἴκου μεριμνῶσα; Τοιαύτην τῆς ἀληθοῦς Ἑλληνίδος εἰκόνα ὁ Ὅμηρος ἐποίησε καὶ τοιαύτην ἀείποτε νῆφον τὸ ἡμέτερον ἔθνος προσήκουσαν αὐτῷ ἐνόμισεν.

Οὕτω μὲν διαγράφεται πῶς καὶ ἡ Πηνελόπη· ἀλλ' ὁ Τηλέμαχος, ὃν ὁ πατὴρ νήπιον κατέλιπεν ἀπερχόμενος, ὁποῖός τις πεποιήται; Ἄν καὶ δὲν ἐγνώρισε τὸν πατέρα, ἂν καὶ δὲν κῦτύχησε νὰ τραφῇ, συσχεπτόμενος καὶ συμπράττων ὑπὸ τὴν προστασίαν ἐκείνου, ἀλλὰ τὸναντίον τὰ κάκιστα τῶν παραδειγμάτων καθ' ἡμέραν ἔβλεπεν, ὅμως δὲν ἐξεφαυλίσθη Αἰῶνται τῆς μητρὸς καὶ ἡ ἀνάμνησις τῆς πατρικῆς δόξης, καὶ αὐταὶ τῶν μνηστήρων αἱ ὕβρεις ἐξύπνισαν αὐτοῦ τὴν φιλοτιμίαν ὥστε ἐνωρὶς ἤρξατο νὰ σκέπτηται περὶ τε τοῦ ἀπολεσθέντος πατρὸς καὶ τοῦ καταφθειρομένου οἴκου. Προσκαρτερῶν δὲ αἰετὰ μετὰ τῆς μητρὸς ἐλυπεῖτο λίαν ἀναμιμνησκόμενος ὅτι τοιοῦτου γενόμενος οὐδένα εἶχε βοηθὸν καὶ οὐδὲν ἡδύνατο μόνος καὶ νέος πρὸς πολλοὺς ἰσχύοντας. Ἦγεῖται αἰρετώτερον νὰ ᾔτο πατὴρ ἀκτῆμονος ἀποθανόντος ἐν τῷ οἴκῳ ἢ τοσοῦτον ἐνδόξου ἀδόξως ἀπολεσθέντος. Τί ὄφελος (ἔλεγε πρὸς τὸν Μενέλαον καὶ τὴν Ἑλένην ἀπαριθμοῦντας τὰς ἀρετὰς τοῦ Ὀδυσσεύς), τί ὄφελος πρὸς τὸν πατέρα μου πᾶσαι αὗται αἱ ἀρεταί; Τοῦτο εἶνε λυπηρότερον, διότι τοιοῦτος ὢν οὐδὲν ἡδυνήθη νὰ πράξῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἵνα σώσῃ αὐτόν (δ. 290). Καὶ λυπεῖται ὅτι δὲν ἀπέθανεν ἐν Τροίᾳ ἐνθα οἱ Ἀχαιοὶ ἤθελον τιμῇσαι αὐτόν κτερεῖα κτερεῖζοντες καὶ ἐγείροντες τάφον, ὥστε καὶ ἰσομένοισι πυθέσθαι, ἀλλ' ὥχρητο ἄϊστος, ἄπυστος, αὐτῷ δὲ ὀδύνας τε γόους τε κάλλιπεν (α, 218, 242). Εἶχε μεγάλην πρὸς τὸν πατέρα ὁμοιότητα. Αἱ χεῖρες, οἱ πόδες, αἱ βολαὶ τῶν ὀφθαλμῶν, ἡ κεφαλὴ καὶ κόμη, τὰ πάντα ὁμοιάζον ἐκείνῳ (δ. 448). Παρίστα-

ται αἰδήμων μὲν καὶ σώφρων ἐπεισοδίου ἀναφαίνεται πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους, ἀλλὰ μεγαλήτωρ καὶ μεγάλθυμος καὶ μάλα πολύμυθος ἐν τῷ δήμῳ, ὑπερασπιζόμενος ἑαυτόν καὶ τὸν οἶκον πρὸς τοὺς μνηστήρας· ὅθεν καὶ οἱ λόγοι αὐτοῦ μάλα εἰκότες τῷ πατρὶ λέγονται καὶ ὁμιλῶν εἶχε μελεδήματα θυμῷ (δ. 643). Ἡ ἀπώλεια τοῦ πατρὸς, ἡ φθορὰ τοῦ οἴκου καὶ ἡ ἔξωσις τῶν μνηστήρων, ταῦτα τὰ τρία καταθλίβουσιν αὐτόν· ἐνεκα τοῦ στυγεροῦ γάμου ὃν ἡ μήτηρ οὐτ' ἠρνεῖτο οὔτε τελευτὴν ποιῆσαι ἡδύνατο (α. 245). Μόλις ἐξεληθὼν τῆς ἕβης φαίνεται ὅτι κέκτεται τὰς ἀρετὰς τῶν νέων τῆς ἡρωικῆς γενεᾶς. Τὸ πεπνυμένα βάζειν καὶ οὐποτε ἐνὶ πληθύϊ μένειν ἀνδρῶν, εἶνε ἀρεταί ζηλωταὶ καὶ ἀξιομίμητοι. Ὁ Ἀχιλλεὺς ἐν τῷ Ἄδῃ μαθὼν ὅτι ὁ Νεοπτόλεμος καὶ ἐν βουλῇ καὶ ἐν πολέμῳ πρῶτος ἦν (λ. 510) καὶ ὅτι εἰσελθόντα εἰς τὸν δούρειον ἵππον οὔτε δειλία, οὔτε δάκρυα κατέλαβον ὥσπερ ἄλλους, οὔτε ὠγρήσαντα χροῖα κάλλιμον, οὔτε παρειῶν δάκρυ' ὁμορξάμενον (λ. 526), ἐχάρη καὶ ἀπῆλθε γηθόσυνος εἰς τὴν χώραν τῶν νεκρῶν. Ἀλλὰ καὶ ὁ Μενέλαος ἐκ τῶν λόγων καὶ τῆς συμπεριφορᾶς συμπεραίνει ὅτι ὁ Τηλέμαχος καὶ ὁ Ἀντίλοχος εἶνε βασιλέων παῖδες (δ. 64). Ὁ δυνάμενος λοιπὸν καὶ ἐν τοῖς πρώτοις νὰ βουλευῇται καὶ ἐν τοῖς πρώτοις νὰ πράττῃ, οὗτος γόνος ἄριστος, οὗτος τιμᾷ τὸ γένος, οὗτος ὁ Ἑλληνικὸς τῆς εὐγενείας χαρακτηριστής. Τοιαύτην πρὸς τὸν πατέρα λόγῳ καὶ ἔργῳ ὁμοιότητα ἔχων ὁ Τηλέμαχος ὡς θεὸν σωτῆρα ἡσπασθῇ ἐπανελθόντα, καὶ μετ' αὐτοῦ τοὺς μνηστήρας ἀπέκτεινεν.

Ἀλλὰ καὶ τῶν οἰκετῶν ἡ πρὸς τὸν ἀπολεσθέντα δεσπότην καὶ τὸν οἶκον πίστις καὶ ἀνάμνησις θαυμασιώτατα ἐν Ὀδυσσεΐᾳ περιγράφεται. Μάλιστα δὲ τῶν ἄλλων διακρίνονται ἡ τροφὸς τοῦ Ὀδυσ-

σέως καὶ θαλαμηπόλος Εὐρύκλεια (1) καὶ ὁ συβώτης Εὐμαῖος. Ἦ μὲν διατελεῖ πιστὴ φύλαξ καὶ οἰκονόμος τοῦ οἴκου, ὁ δὲ ἐπιμελούμενος τῶν χοίρων. Ἀμφοτέρω ἀποστρέφονται τὰ σχέτλια τῶν μνηστήρων ἔργα, κατακρίνουσι τοὺς συμφωνοῦντας ἐκείνοις συνδούλους, ἀλλὰ καὶ μισοῦνται διὰ τοῦτο ὑπὸ τῶν μνηστήρων. Ταῦτίσαντες δὲ τὴν ἑαυτῶν τύχην πρὸς τὴν τοῦ κυρίου, συμπενοῦσι μετὰ τῆς γυναικὸς καὶ εὐχονται ὑπὲρ τῆς ἐπανάδου αὐτοῦ. Οὐδέποτε δύναται νὰ ὑπάρξῃ οἰκέτου ἀφοσίωσις μείζων τῆς τοῦ συβώτου, ὅστις ἀναμιμνῃσκόμενος τῶν ἀρετῶν τοῦ κυρίου κλαίει ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ τοῦ οἴκου, τῆς Πηνελόπης, τοῦ Λαέρτου καὶ τοῦ Τηλεμάχου καὶ καταρᾶται τῆς γενεᾶς τῆς Ἑλένης, ἥς ἔνεκα ἀπῆλθεν εἰς Τροίαν (ξ. 70), καὶ ἔχει πεποίθησιν ὅτι οἱ θεοὶ ἀγαπῶντες τὴν δικαιοσύνην οὐδέποτε ἀφήσουσιν ἀτιμωρήτους τῶν μνηστήρων τὰς κακίας.

οὐ μὲν σχέτλια ἔργα θεοὶ μάκαρες
φιλέουσιν
ἀλλὰ δίκην τίουσιν καὶ αἵσιμα ἔργα
ἀνθρώπων (ξ. 85).

Εὐχαριστεῖται δὲ περισσότερο ἂν ἔβλεπεν ἐπανελθόντα τὸν κύριον ἢ ἂν ἀνελάμβανε τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἐπέστρεφεν εἰς τὸν πατρικὸν οἶκον (ξ. 140). Ἀλλὰ καὶ τῆς Εὐρυκλείας ἡ λύπη διὰ τὸν ἀπόπλου τοῦ Τηλεμάχου καὶ ἡ χαρὰ διὰ

τὴν ἐπάνοδον καὶ τὴν ἀναγνώρισιν, ἔτι δὲ καὶ ἡ ἐχεμύθεια αὐτῆς ἐν ταῖς χαλεπωτάταις περιστάσεσι, ταῦτα πρὸς τοῖς ἄλλοις εἶνε ἄρα γε μικρὰ πίστεως καὶ ἀφοσιώσεως μαρτύρια;

Τοιοῦτόν τινα δεσμὸν ἔχουσι τῆς Ὀδυσσεύς πάντα τὰ ἐπεισόδια καὶ οὕτω καταλλήλως οἱ χαρακτῆρες τῶν δρώντων προσώπων χαρακτηρίζονται. Τοιοῦτοι δὲ που εἶνε καὶ οἱ ἐθνικοὶ καὶ οἰκογενειακοὶ ἡμῶν δεσμοί, οὓς πρῶτος ὁ Ὅμηρος ποιήσας μετέδωκε καὶ διὰ τῆς ἀθανάτου Μούσης δικαιώσε, καὶ ὧν οὐδέποτε τὸ ἔθνος ἡμῶν ἀπηλλοτριώθη. Ἐν αὐτοῖς καὶ δι' αὐτῶν διέσωσεν εἴ τι καλὸν ἔχει ἀπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ τῶν αἰώνων. Πλανηθέντες καὶ ὑποστάντες οἱ πατέρες ἡμῶν οὐχ ἥττω τοῦ Ὀδυσσεύς, οὐδέποτε ἐδειλίασαν πρὸς τοὺς Κύκλωπας, τὰς Χαρύβδεις καὶ τοὺς μνηστῆρας, καὶ οὐδέποτε ἐλησμόνησαν τῆς φίλης αἵης, πρὸς δὲ τὴν πατρικὴν ἐστίαν ὡς ὑπὸ μαγνήτου συνείχοντο. Ἡ ποίησις τοῦ Ὀμήρου ἦτο καὶ εἶνε πάντοτε ὁ ἀκρογωνιαίος τοῦ πολιτικοῦ ἡμῶν οἰκοδομήματος λίθος καὶ ἡ ἀένναος πηγὴ ἀφ' ἧς τὸ ἔθνος ἀρύεται. Τούτων οὖν χρὴ μνησθέντας ἡμᾶς τοὺς τε πρεσβυτέρους ὁμοιωθῆναι τοῖς πρὶν ἔργοις, τοὺς τε νεωτέρους πατέρων τῶν τότε ἀγαθῶν γενομένους παῖδας, πειρᾶσθαι μὴ αἰσχῶναι τὰς προσηκούσας ἀρετάς (Θουκ. Δ. 92 — Ὀδύσσ. ω, 506). (*)

Κ. Εὐσταθίου.

(1) 6, 345 Ψ 289—293, χ, 396. Περσ. γ. 12.

(*) Ἡ ἀνωτέρω διμιλία ἀπηγγέλθη κατὰ τὴν ἐπέτειον τοῦ Συλλόγου ἑορτὴν, τὴν 6ην τοῦ παρόντος μηνός.